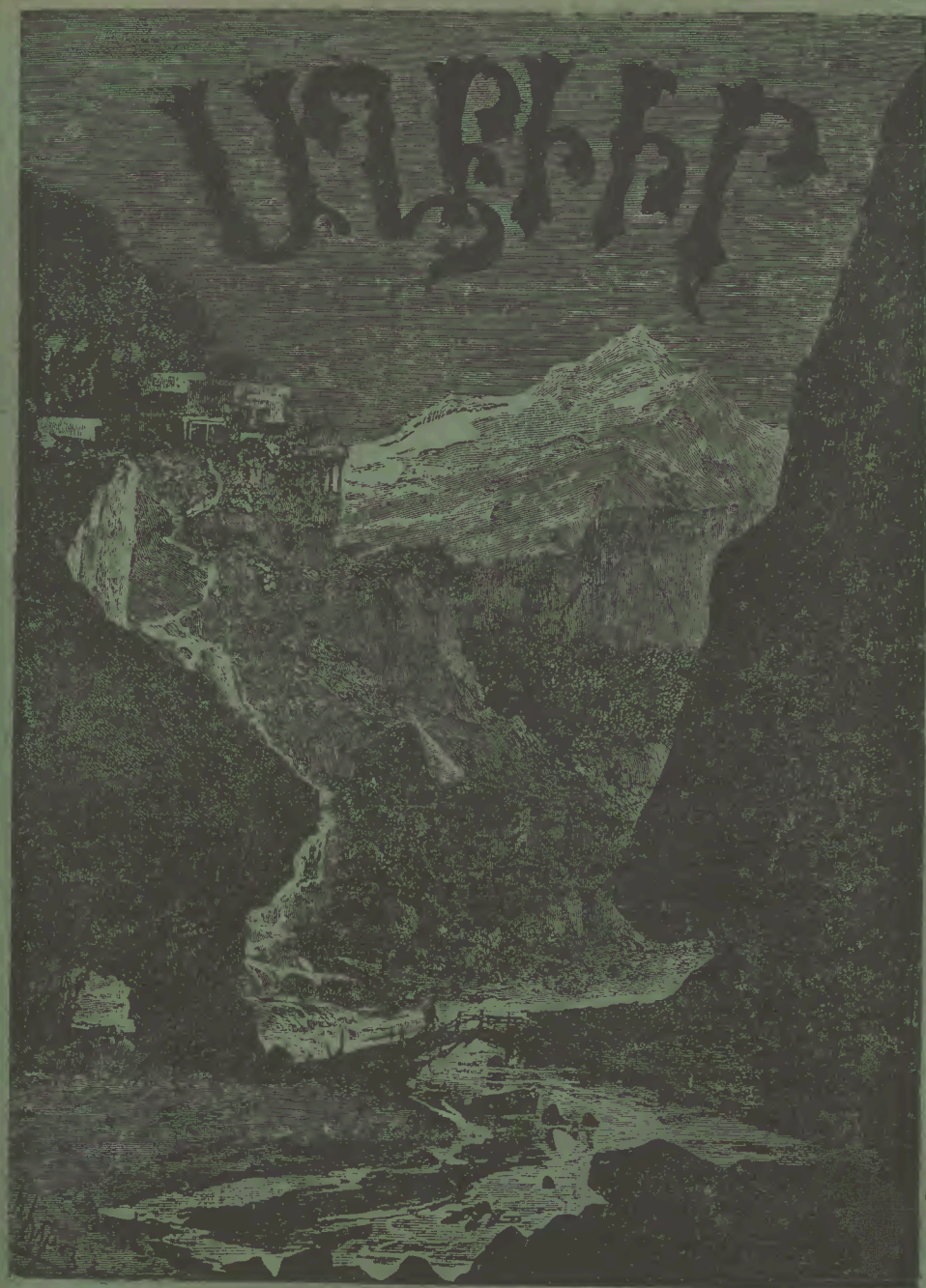

№ 12

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

1909

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Չարլզ Բօբերտ Դարլին	Պատկեր
Ատամը փոխած (ոտանաւոր)	Ղ. Աղայեան
Պատմութիւն մանկական պարտեզի համար	Սովետիկ
Կատու (ոտանաւոր պատկերով).	Յ. Աղաբաբ
Հուսիմի պատմութիւնը	Օր. Ն. Ս.
Հովիւի սրինգը (ոտանաւոր պատկերով) .	Ղ. Աղայեան
Ո՛չ մեծամիտ լինել, և ոչ էլ խելքին զօռ տալ	Լեւոն Մ.-Ար.
Ինչպէս դարգարել տօնածառ (պատկերներով)	Ջարուհի
Եսաւէր հսկայ	Յովնանէս Չալան
Մի օրինակելի կտակ	Այրի Աննա Բաֆֆի
Չարլզ Բօբերտ Դարլին	Հիրլա
Ժամանցը Եւրոպայում (պատկերներով) .	Սիկուլի
Աղբիւրի պատասխաններ.	

ՅԱՅՏԱՐԱՐ ՈՒԹԻԻՆՆԵՐ

ԱՂԲԻԻՐԻ հետեւեալ, Նոր-տարւայ Ա-ը բացառապէս կու-
ղարկել նրանց, որոնք վերանորոգած կըլինեն իրանց բաժանոր-
դագրութիւնը:

Անկատար կըմնան այն բոլոր խնդիրները, որոնք ուղղւած
են մեզ ձրի, տպարիկ, կամ մատ-մատ վնասելու պայմանով ու-
ղարկելու ԱՂԲԻԻՐ-ՏԱՐԱՐ աշխատանքի, զրազարանի կամ
մասնաւոր մարդկանց:

Օր-օրի վրայ հայն աւելի է կորցնում մարդկային արժա-
նապատուութիւնը և մուրացկանութիւնն ու ձրիակերութիւնը
պատուաստում իրան:

Աղբիւրի ներկայ Ա-ում տպագրւած ԻՆՉՊԷՍ ԶԱՐԴԱՐԵԼ
ՏՈՂԱԾԱՌԸ լոյս տեսաւ և առանձին գրքով: Գինը հանապար-
հաժախսով 30 կոպ:

Լոյս տեսաւ ԱՌՈՂԶԱՊԱՀ № 76 և ուղարկուում
է Աղբիւր-Տարաւ միեւնոյն հասցէով ստացող բաժա-
նորդներին: Այս միեւնոյն № 76 ԱՌՈՂԶԱՊԱՀ կուղար-
կելի 1910 թ. Աղբիւրի բոլոր բաժանորդներին էլ:

ԱՂԲԻԻՐԸ ամսական յաւելածներով, նւէրներով պատի ծախսով 25 կոպ:

Ներկայ Ա-ի հետ ուղարկուում է և Շիլլերեան գիրքը:

XXVII

ԱՂԲԻՒՐ

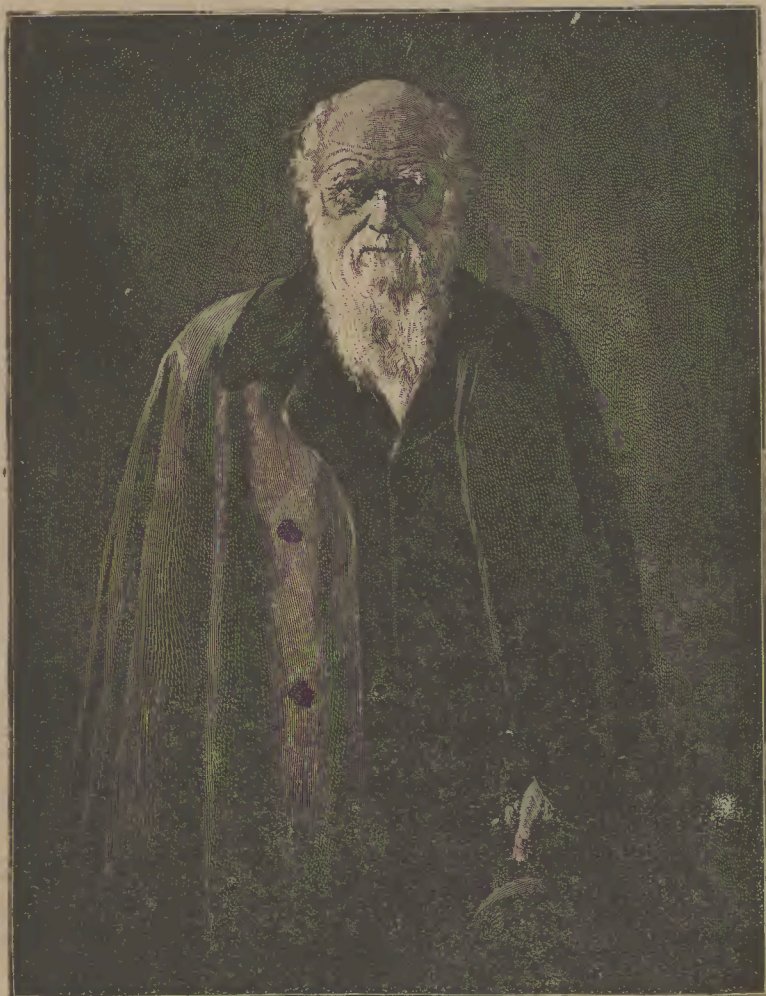
XXVII

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՄՍԱԳԻՐ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ԵՒ ՊԵՏԱՆԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Բաանեթերորդ տարի 1909 № 12. Դեկտեմբեր

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Տիգրան Նազարեան

ԶԱՐԼԶ ՐՕԲԷՐՏ ԴԱՐԻՆ
(ծննդեան 100^{ամեակի առթիվ})

Ատաւնը փոխած

Մանկական երգ

Ատամ, ատամ,
Իմ կաթնատամ,
Գնան բարով
Հարիւր տարով...
Իսկ դու արի,
Գալըդ բարի,
Իմ նոր ատամ.

Ես քեզ կըտամ
Հարիւր տարի
Հազար բարի—
Էլ զաւուրման,
Էլ բաստուրման,
Չամչով փլան,
Հնդու խուրմա,

Տանձ ու խնձոր
Միշտ, ամեն օր
«Փըստան, բաղան,
Էլ որ մէկի
Անուէնը տամ»,
Ոսկի ատամ...

Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶԻ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՆԿԻԿԻ ՓՈՔՐԻԿ ՏՈՏԻԿՆԵՐԸ

Փոքրիկներս, ձեզանից ո՞վ չի տեսել մանկիկի մանրիկ-մանրիկ տոտիկներ, որոնք այնպէս վարդագոյն են, այնպէս ճերմակ:

Մանկիկի տոտիկները անշափ հետաքրքրական են և իրանց փոքրիկ մատիկներով ու վարդագոյն եղունգներով էլ անշափ սիրուն:

Ի հարկէ դուք տեսած կը լինիք, թէ մանկիկն ինչպէս է վրայ ընկնում բռնում իրա տոտիկները, ուշադրութեամբ մտիկ տալիս, ժպտում, փայփայում նրանց ու հետները բաներ բլբլացնում, տանում է բերանը և կարծես ուզում է համբուրել, կամ ուտել:

Մանկիկի տոտիկները շատ քնքուշ են և շատ էլ զգայուն: Երբ հայրիկը իրա բեղերով խուտուտ է բերում մանկիկի տոտիկները, նա այնպէս պապար-պապար է ածում իրա տոտիկները, այնպէս անսովոր ծիծաղ բարձրացնում, որ հայրիկն զգում է թէ լաւ չէ մանկիկի հետ այդպէս կատակ անելը:

Թէպէտև մանկիկի տոտիկները ամեն ժամանակ խելօք չեն մնում: Օրինակ՝ երբ մայրիկը կամենում է գուլպայ և տաք ոտ-նամաններ հագցնել տոտիկներին, նրանք այնպէս ճարպիկութեամբ թաքնում և այս ու այն կողմն են ընկնում, որ մայրիկը մեծ գժւարութեամբ է կարողանում հագցնել: Հագցնելուց յետոյ էլ մանկիկը իրա տոտիկ-

ներով այնպէս է յատակին խփում, որ տատի գլուխն սկսում է ցաւել:

Մանկիկը, որ քիչ մեծանում է, իրա տոտիկներով այնպէս արագ է վազում, որ շատ անգամ դայեակը մեծ դժւարութեամբ է կարողանում նրան բռնել:

Իսկ յաճախ էլ երբ դեռ թոյլ մանկիկին տեղաւորում են նստարանի կամ աթոռակի վրայ և նրա տոտիկները հանգիստ չեն մնում, մէկ էլ տեսար՝ թլը՛ւմփ... մանկիկը վայր է ընկնում և ցաւից լաց լինում բարձրաձայն:

Այո, փոքրիկներս, կան այնպիսի տոտիկներ, որոնք բոլորովին չեն հնազանդւում մանկիկին, այլ վազում են յատկապէս այն կողմը, ուր չըպէտք է գնային, յաճախ կանգ են առնում խանութների առաջ, փոխանակ ճանապարհը շարունակելու, կամ երբեմն էլ այնպիսի վտանգաւոր ցատկումներ են անում ու վազքեր կատարում, որ մայրիկի սիրտը դող են բերում և սաստիկ անհանգըստութիւն պատճառում նրան:

Մանկիկի այնպիսի տոտիկներ ևս կան, որոնք սառած գետնի վրայ բոբիկ են ման գալիս, մրսում, բայց տանը վառարան չի լինում վառած, որ տուն վերադարձած ժամանակ տաքանան ու ցրտից սառած վարդագոյն տոտիկները տաքացնեն:

Այդպիսի մանկիկները ոչ հայրիկ ունին, ոչ էլ մայրիկ, որ համբուրէին նրանց փոքրիկ, սիրունիկ տոտիկները: Խեղճ մանկիկներ:

Կ Ա Տ Ո Ի

Ես կատու եմ խիստ մլաւան,
 —Մեան, մեան, մեան...
 Նազ ու թուզով, ինքնահաւան,
 —Պան, պան, պան...
 Հեռու-մօտիկ սատկել գիտեմ՝
 —Հօպ, հօպ, հօպ...
 Սուտիկ-մուտիկ սատկել գիտեմ՝
 —Վան, վան, վան...
 Չար մկներին խաբել գիտեմ՝
 —Օհ, ճհ, ճհ...

Երբ ճանկս ընկնեն՝ լափել գիտեմ՝
— Ի՞Ֆ, Ի՞Ֆ, Ի՞Ֆ...

Էլ ծտի ճուտ ու հաւի ձագ,
Էլ թագա ճուկ, իւղ ու կարագ,
Էլ պանիր-հաց, մսի կտոր
Ձեմ հարցնում, միշտ, ամեն օր՝
Գողանում եմ ու հայդէ՛, պճկ—
Տանում եմ ես՝ ուտում ծածուկ:

Եւ էլ, թէ ես է՛ն կատուն եմ,
Որ երբ յանկարծ նկատում եմ՝
Թէ ինձ տեսաւ մի չար պառաւ
Ու մահակը իր ձեռքն առաւ,
Կամ թէ տեսաւ մի տանտիկին,
Իմաց տեց նա ամենքին,

Իսկոյն էնպէս
Ծըլկում եմ ես,
Փախչում-գնում
Մի քունջ մտնում,

Որ սատանէն հետ իր ձագի
Ինձ գտնել չի համարձակի:

6. Աղաբաբ

ՀՈՒՍԻՄԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Փոքրիկ Հուսիմի հինգ տարին նոր էր լը-
րացել: Հուսիմը դեռ գրել-կարդալ չըգիտէր:
Բայց շընայելով այդպէս փոքրիկ հասակին,
նա մի օր սեղանի վրայից մի մեծ գիրք վեր-
ցրեց և նստեց փոքրիկ աթոռակի վրայ: Այդ
որ տեսան նրա եղբայր Ռուբէնը և ըն-
կեր փոքրիկ Արմէնը, իսկոյն եկան նըս-
տեցին նրա կշտին: Հուսիմը գիրքը ծնկների
վրայ դրաւ և բաց անելով, դիմեց նրանց.

— Խելօք նստեցէք, զանակներս, ես ու-
զում եմ մի շատ հետաքրքիր պատմութիւն
կարդալ ձեզ համար:

Եւ այդ ասելով, Հուսիմը շատ լուրջ դէմք
առաւ ու սկսեց կարդալ, այսինքն այնպէս
էր ձեւացնում իբր-թէ կարդում է:

— Դէհ, լաւ լսեցէք, սկսում եմ. — «Մէկ օր
մի փոքրիկ աքաղաղ հաւնոցից փախաւ ու
գնաց անտառ: Այդտեղ նրան պատահեց մի
մեծ առիւծ, որ կամեցաւ նրան ուտել. բայց
աքաղաղիկը իսկոյն բաց արաւ իր թևիկները,
թռաւ նստեց ծառի վրայ և բարձրաձայն
երգեց՝ «Ծճւղ-ըռւ-ղճւ...»:

Առիւծը իրա օրումը աքաղաղի ձայն չէր լսել. նա անչափ զարմացաւ որ այդպէս փոքրիկ արարածը կարող է այդպէս բարձրաձայն երգել: Այդ բանից առիւծի սիրտն ահ ընկաւ և նա փախաւ գնաց...»:

Վերջացրեց Հուսիմն ու գիրքը ծածկեց:

Ռուբէնին շատ դուր եկաւ այդ պատմութիւնը և նա ձեռները բարձրացնելով սկսեց ծափ տալ ու աղաղակել՝

— Կեցցէ՛ մեր Հուսիմը:

Փոքրիկ Արմէնը ևս կամեցաւ միևնոյնն անել, ինչ որ Ռուբէնը, բայց աթոռը տակից դուրս պրծաւ և նա գլորւեց գետին. սակայն նա իսկոյն տեղից վերկացաւ փառ-փառ ծիծաղելով. նրա հետ ծիծաղում էին նաև Ռուբէնն ու Հուսիմը:

Ֆրանս. քարզմ. Օր. Կ. Ս.

Հովուի սրինգը

Աւանդութիւն

(Նւէր երաժշտագէտ Մուշկիս)

Հովիւը սարին՝
Ոչխարն առաջին,
Ոչ շուն և ոչ գէնք
Զունի նա կշտին:

Եւ ահա եկան
Օրը ցերեկով
Սոված գայլերը
Ամբողջ ոհմակով:

Հովիւն ի՞նչ անէր,
Ի՞նչպէս ազատէր
Իր ամբողջ հօտը,
Իրան էլ հետը:

Նա ճարը կտրած՝
Սրինգը հանեց
Եւ աղիողորմ
Մի երգ նըլագեց:

Եւ ինչպէս քնքուշ,
 Ինչպէս մեղմանուշ,
 Բոլոր գայերը
 Կրթեցին ապուշ:

Եւ լսում էին
 Սառած, քարացած,
 Սընգի ձայնից
 Թոված ու դիւթւած:

Բայց ի՞նչ էր երգում
 Հովիւն այնպէս լուրջ,
 Ինչպէս մի հառանչ,
 Ինչպէս մի մրմունջ...

Նըրա նըւագը՝
 Ձիւ ու քաղցրածայն՝
 Մի աղերսանք էր,
 Մի գոչ օգնութեան:

Սրինգն ածելիս՝
 Նա ձայն էր տալիս
 Իր կտրիճներին՝
 Ձուլում շներին.—

Ա՛ Չամբար,
 Ա՛ Ղայթար,

Եկէք, հա՛, եկէք.
 Ա՛ Քեասար,
 Ա՛ Բասար, *)
 Հասէք, հէյ, հասէք...

Յանկարծ թնդում է
 Իւրթն **) ամեն տեղից.
 Ի՞նչ հարայ-հրոց,
 Ի՞նչ ողբ, ի՞նչ օղնոց...

Շները թիւ առած՝
 Ինչպէս են թռչում,
 Համնում են հովիւին
 Մի ակնթարթում...

Այսպէս՝ մի հովիւ
 Սընգի շնորհիւ
 Փրկում է հօտը,
 Իրան էլ հետը
 Չար գազաններից,
 Սոված գայլերից...

Ղ. ԱՂՏՅԵՆ

*) Մեզանում շների անունը հայերէն չեն դնում:

**) Իւրթ կամ իւրդ ասում է սարտրների բնակատեղին:

Ո՛Ձ ՄԵԾԱՄԻՏ ԼԻՆԵԼ,

Ո՛Ձ ԷԼ ԽԵԼՔԻՆ ԶՕՌ ՏԱԼ

—
Մայր-մկնիկն ապրում էր մառանում իրա ձագուկներով հանգիստ ու գոհ: Եւ ինչո՞ւ չէր լինիլ այդպէս, քանի-որ Աստծու տւած բարիքներով լիքն էր մառանը, ուր ինչ ասէք կար.—ամաններով կաթ ու մածուն, եղուշնակներով իւղ, պուլիկներով պանիր, քսակներով բրինձ ու ձաւար, արկղիկներով հատիկ ու հաճար, պարկերով ցորեն ու ալիւր, տոպրակներով քամած թան, զանազան չոր մրգեղէն ու էլի շատ ու շատ բան, բոլորն էլ մկնիկների ու մուկիկների սիրած բաները:

Սակայն ամենից լաւն ու ցանկալին այն էր ծըւծըւանների համար, որ մառանը ոչ-միայն մարդկանց ոտքից համարեա բոլորովին խաղաղ էր, այլև նրանում օդը քիչ էր ու լոյսն էլ շատ պակաս:

Փոքրիկ մուկիկների քէֆին քէֆ չէր հասնում. ուտում էին՝ ինչքան իրանց սիրտն էր ուզում, ապա խաղում, ուրախանում, ազատ-ազատ վազվզում՝ որքան իրանց քէֆն էր տալիս:

Կարճ միջոցում փոքրիկ-փոքրիկ մուկիկները գիրացան, լքցեցին, մեծացան ու իսկական մկնիկներ դարձան:

Մայր-մկնիկի սիրտը ճխում էր ուրախութիւնից, երբ նայում էր իրա ձագուկների վրայ:

Շատ կարելի է թէ այդ երջանիկ ընտանիքի խաղաղ կեանքը հէնց այդպէս էլ շարունակւէր, եթէ որ մի անսովոր առարկայ երևան չըգար եղուշնակների, պարկերի ու արկղիկների մէջ: Փոքրիկ չարաճճիները հէնց-որ նկատեցին այդ անծանօթ առարկան, իսկոյն հետաքրքրւեցին իմանալու, թէ այդ ի՞նչ բան է, և մօտեցան: Մայր-մկնիկը ևս մօտ գնաց և տեսնելուն պէս երկիւղից թուքը ցամաքեց. նա հասկացաւ ամեն բան:

Անսովոր առարկան, որ այդպէս վախեցրեց մայր-մկնիկին, երկաթէ լարերից գործած գլանաձև թակարդ էր, մէջն էլ մկնիկների սիրած ամենահամեղ ուտելիքը լարի վրայ ամրացրած—մի մեծ կտոր դմակ՝ այն էլ տապակած ու լաւ կարմրացրած:

—Ձաւակներս,—իսկոյն ձայն տաւ մայրը, երկիւղով բռնւած ու ետ-ետ գնալով...—զաւակներս... հեռո՛ւ, հեռո՛ւ կացէք դրանից. երբէք չըմտնէք դրա մէջ. մանաւանդ դու, ցեղք Կրծան, չանես այդ կորստաբեր բայլը, թէ չէ՛ դու էլ հօրդ պէս անժամանակ կըկորչես: Չէ՞-որ դու իսկ և իսկ նրա հատն ու կտորն ես—նրա նման անվախ ու նրա պէս էլ անչափ հետաքրքիր և... միքիչ էլ բզլիկ: Այդ բանը, որ արտաքուստ այդպէս սիրուն է և հրապուրող, գիտէ՞ք ինչ է, իմ սիրելիք:

—Ո՛չ, մայրիկ-ջան, չըգիտենք. ասա՛ ի՞նչ է,— ձայնեցին փոքրիկները:

—Թակարդ է, զաւակներս, թակարդ...

—Թակարդ. բայց ի՞նչ ասել է թակարդ:

—Այդ ասել է թէ՛ հո՛ւ որ մտնի դրա մէջը, այլ ևս երբէք չի կարող դուրս գալ այնտեղից...

—Էէհ... ինչէր ես ասում, մայրիկ. դու հէնց շարունակ լեղապատառ ես անում մեզ և ամեն բա-

նից էլ զգուշացնում,—նկատեց մեծամիտ կրծանը։
—Մայրիկի այդքան զգուշութիւնը նրանից է, որ նա շատ է սիրում մեզ,—վրայ բերաւ մեծ աղջիկը։

—Այո, իմ սևաչեայ Մ'ուրզիկ, դու չես սխալւում. ես շատ եմ սիրում ձեզ, և ի՞նչպէս կարելի է որ մայրը իրա զաւակներին չըսիրէ։ Բայց ամեն բան իրա տեղն ունի, սէրն է՝ իրա տեղը. իսկ այժմ ոչ սիրելու ժամանակն է և ոչ էլ սիրտ կայ դրա համար։ Ուրեմն սէրը մի կողմը մնայ։ Ես ձեզ շատ անգամ եմ ասել, որ ամեն մարդ ևս պարտաւոր է որոշեալ չափով զգոյշ լինել. իսկ մենք մկնիկներս աւելի ևս պէտք է զգոյշ լինինք, նոյնիսկ զգուշութիւնը անխախտելի կանոն պէտք է դարձնենք մեզ համար։ Դուք դեռ չէք իմանում, անմեղ երեխէք, թէ մինչ որ աստիճան չար են մարդիկ դէպի մեզ...

—Ինչո՞ւ համար,—մօր խօսքն ընդհատեցին մուկիկները.—մենք ի՞նչ ենք անում նրանց, մայրիկ։

—Այն ենք անում, որ ուտում ու խմում ենք նրանց ունեցած բարիքներից, իսկ այդ բանը նրանց դուր չի գալիս։

—Բայց հօ քաղցած չենք մնալու. կամ ի՞նչ մեծ բան է մի բոռ ցորենը, մի պստիկ կտոր պանիրը և կամ մի-երկու հափուռ ալիւրը, որ դրա համար այդպէս վատ աչքով են նայում մեզ. ամօթ չէ՞,—դառնացած նկատեցին փոքրիկները։

—Այո, շատ ուղիղ էք ասում, ճագուկներս, որ այդ ամենը ևս շատ չնչին բաներ են և կարելի է թէ մարդիկ մեզ վրայ իսկի չըբարկանային էլ մեր այդ կերածների համար. բայց բանն այն է որ մենք մի այնպիսի յատկութիւն էլ ունինք, որ նրանց շատ ու շատ վրաս է տալիս, որի համար էլ նրանք այդպէս ատում են մեզ։ Դեռ մի կողմը մնայ, որ շատ անգամ մեր դաշտաբնակ ազգակիցները մարդկանց

ամբողջ ցանքսը բոլորովին ոչնչացնում են, որից շատ գիւղերի մէջ սով է ընկնում...

—Մեր ռը յատկութիւնն է այդ, որ նրանց այդպէս փնաս է տալիս:

—Ամեն ամուր ու պինդ բան կրծելու սովորութիւնը:

—Բայց չէ՞-որ այդ բանը դու սովորացրիր մեզ, մայրիկ ջան. դու ասում էիր՝ մենք միշտ պէտք է այդպէս անենք, որ մեր վերի կտրիչ ատամները մաշւեն, որպէսզի շատ երկարանալով՝ արգելք չըլինին մեզ կերակուր ուտելու, —բլբլդալէ վրայ տաւ աճիկ-մուկիկը:

—Վայ, ուտեմ էդ կլպլտան քաղցը լեզուդ, որ մայրիկիդ ասածները այդպէս լաւ միտդ ես պահել: Այո, իմ Սիրունիկ-Ջան, ճիշտն այդ է: Բայց այն՝ ինչ-որ մեզ համար օգուտ է, նրանց համար շատ փնաս է. ուստի և նրանք փնասակար կենդանի են համարում մեզ և ամեն միջոց հնարում, որ մեզ կոտորեն, մեր ցեղն իսպառ ջնջեն: Իսկ մարդկանց հնարած սարսափելի միջոցներից մէկն էլ մեզ համար այս ու սրա նման թակարդներն են:

—Բայց ինչպէս էլ սիրուն է, մայրիկ, —նկատեց սևաչեայ Մուրգիկը:

—Այո, արտաքուստ շատ սիրուն է, դրա դէմ ասելիք չունիմ, ներսի դմակն էլ անչափ հրապուրիչ է, իսկ մուտքն էլ այնպէս բաց ու արձակ, որ կարծես ասելիս լինի՝ «համեցէք ներս՝ անո՛ւշ արէք»: Սակայն բաւական է որ ձեզանից մէկն ու մէկիդ խելքին փշի ու միքիչ ներս սողայ, էլ պրծաւ նրա բանը. թո՛ղ նա այլևս ետ դառնալու մասին ոչ մտածի և ոչ իսկ մտքովն անցկացնի:

Ասաց մայր-մկնիկն ու գնաց իրա բանին:

—Այդ անկարելի բան է, —բացականչեց մեծամիտ Կրծանը, հէնց-որ մայրը հեռացաւ. —այո, այդ-

պէս բան չի կարող լինել: Թուում է որ մեր մայրը շատ է սիրում մեզ վախացնել... Չէ՞-որ ես այլևս երեխայ չեմ և լաւ գիտեմ, որ չըկայ մի տեղ կամ անկիւն, նոյնիսկ մի աման, ուր կարելի լինէր մըտնել, բայց անկարելի լինէր այնտեղից դուրս գալը. որովհետեւ...

— Դու քո վատ սովորութիւնից ձեռք չես վերցնում, սիրելի եղբայր,— Կրծանի խօսքը կտրեց նրա մեծ քոյրը... — Դու էլի սկսեցիր խելքիդ զօռ տալ... Ուրեմն քո կարծիքով մայրիկը սո՛ւտ էր ասում:

— Ես այդ չեմ ասում, այլ այն՝ որ ինձ համար անկարելի ոչինչ չըկայ աշխարհումս. իսկ այն կարմը-բացրած դմակն էլ աչքումս շատ է գալիս, ուզում եմ անպատճառ ուտեմ, անչափ լաւն է երևում: Մէկ տեսէք, է, այնպէս է կարմարացրած, որ փայլում է, փայլում...

Կրծանի այդ խօսքերից բոլորի բերանի ջուրը ևս գնաց:

Եւ Կրծանը՝ այլևս առանց երկար ու բարակ մտածելու անմիջապէս մօտեցաւ թակարդին, գլուխը կոխեց անցքի մէջ ու ներս սողաց... Եւ երբ արդէն մինչև մարմնի կէսը ներս էր մտել, յանկարծ կասկածի մէջ ընկաւ, ուստի ուզեց յետ դառնալ, բայց այդ բանն անել անկարելի եղաւ. որովհետեւ թակարդի անցքի մէջ դուրս ցցուած սրածայր լարերը միտելով նրա մարմնի մէջ, կարծես ասելիս լինէին.

— «Չէ, սիրելիս, կիսաճամբից յետ դառնալ չի կարելի. այդ մասին պէտք է առաջուց մտածելի: Եկել ես մինչև այստեղ, ուրեմն ներս մտի՛ր»:

Դէ այլևս ի՞նչ կարող էր անել Կրծանը. ուզէր-չուզէր՝ պէտք է առաջ գնար: Եւ նա այդպէս էլ արաւ. առաջ գնաց ու մտաւ թակարդը: Ճիշտ է, ցաւից ապատուեց, բայց նա մտնելուն պէս պարզ

հասկացաւ, որ իրա համար այլևս վերադարձ չըկայ:

Կրժանի քոյր ու եղբայրները տեսնելով իրանց եղբօր գլխին եկած դժբաղդութիւնը և անկարող լինելով օգնել նրան, սկսեցին լաց լինել—սովորականից աւելի բարձրաձայն ծըւծըւալ:

Մայրը հասկանալով որ մի դժբաղդութիւն կը լինի պատահած, շտապեց իրա ճուտիկներէ մօտ: Եւ երբ տեսաւ Կրժանին թակարդի մէջ, քիչ մնաց ուշաթափուէր:

—Անբաղդ գաւախս,—զիմեց նա Կրժանին,—ինչո՞ւ, ինչո՞ւ արիւր այդ անզգուշութիւնը...

—Ո՛հ... մայր իմ, մայր իմ,—ձայնեց Կրժանը և յուսահատօրէն սկսեց այս ու այն կողմն ընկնել, թակարդի պատերը կրծել կամ թաթիկներով ճանկոտել.—...դու ճշմարիտ էիր ասում. այստեղ մտնողը այլևս երբէք չի կարող դուրս գալ... երբէք... Կորայ ես, մայրիկ-ջան, կորայ,—ասաց Կրժանն ու սկսեց այնպէս բարձրաձայն ծըւծըւալ, որ փոքրիկները լեղապատառ այս ու այն կողմը փախան: Իսկ անմխիթար մայրը մի կողմը կանգնած դառնագին լաց էր լինում և մորմոքած սըրտով անզաղար մըմնջում:

—Կրժան... իմ սիրասո՞ւն գաւախս...

Փոխադր. Լեւոն Մ.—Ա.դ.

Bullfinch

Ինչպես գարդարել տօնածառը

(Աւելաստնի մանկանոցում)

Իկին Հայկանուշը անցեալ տարի այս ժամանակ որբանոցում մի քանի երեխայ շուրջը ժողոված, պսպղուն, գոյնզգոյն թղթեր, կարտոններ սեղանին թափթըփած, մկրատը, զըչահատը, մատիտն ու ներկերը միւս՝ փոքրիկ սեղանի վրայ դարսած, մի ուրիշ հասարակ սեղանի վրայ էլ սոսինձը, վրձինները և ներկերը դրած, թէ աշխատում էր, թէ պատմում և հետն էլ երեխաներին սովորեցնում:

Վարդուհին, որ որբանոցում եղած երեխաներից ամենափոքրիկն ու կայտառն էր, չէր թողնում, որ տիկին Հայկանուշը երեխաներին պատմէ, թէ ինչու անպատճառ ձմեռն են սարքում տօնածառ և այն էլ այսպէս փոշփոշոտ ծառից:

—Այդքանն էլ չըզիտե՞ս, Վարդիկ,—կոտրած գդալի նըման մէջ ընկաւ Զարմայրը.—որովհետեւ ձմեռը ուրիշ կանաչ ծառ չի լինում, բացի եղննուց:

—Այն ժամանակ թող Զատիկին մեր սալորենու, նշենու վրայ սարքեն տօնածառ,—Զարմայրի խօսքը կտրեց Վարդուհին:

—Սա էլ խօսք ասեց,—վրայ բերաւ Անուշաւանը:—Ո՞վ

է լսել Զատիկին տօնածառ: Իսկ կարմիր ձուն էլ քո մեծ խելքով նոր տարուն ներկեն էլի...

— Տիկին Հայկանուշ, խնդրում ենք շարունակէք պատմել, — առաջին դասարանի աշակերտուհի Սաթենիկը վերջապէս խօսեց:

— Հա, այն էի ասում, որ տօնածառը հայկական հին սովորութիւնների մէջ չէ եղել և ներմուծւած է Եւրոպայից:

Իսկն ասած, հայի նոր տարին էլ յունւարին չէ, այլ մի փոքր առաջ, ձմեռնամուտին, Նաւասարդին:

Նոր տարին մեր հայրնաճանիքները մինչև օրս էլ համարեա թէ չեն տօնում, այլ ընդհակառակ աւելի են աշխատում, որպէսզի ամբողջ տարին պարագասարապ չըման:

Հայերն աւելի մեծ շուքով տօնում են սուրբ Յարութիւնը, Զատիկը, որովհետև իսկական տօնն էլ Յիսուս-Քրիստոսի, նրա սուրբ գաղափարների յաղթանակը՝ անմահութիւնը գատիկով պսակւեց:

Թիֆլիսի VII-րդ դասարանի աշակերտուհի
Մ Ա Ր Գ Ա Ր Ի Տ

† 24 հոկտ. 1909, Թիֆլիս:

Աստուծով երբ կըմեծանաք, այն ժամանակ աւելի լաւ կըհասկանաք, որ երեխան որքան էլ հանճարեղ, իմաստուն լինի, այնուամենայնիւ նա զեռ երեխայ է: Միևնոյն է թագաւորի տղայ, թէ մի հասարակ գեղջուկի, բոլոր երեխաներն էլ Յիսուս-Քրիստոսի նման երեխաներ

են: Բայց բանը նրանումն է, որ երեխան այնպէս մեծանայ, այնպիսի գաղափարներ ունենայ, ինչպէս Յիսուս-Քրիստոսը:

—Մայրիկ, ես Յիսուսի նման եմ ուզում մեծանալ, որ անպատճառ համբարձւեմ երկինք և Յիսուս-Քրիստոսի հետ միասին երկնքում խեղճ ու անապաստան որը երեխաների համար տօնածառ սարքեմ,—ամենայն լրջութեամբ մօր զրոյցն ընդհատեց գիմնազիայի եօթերորդ դասատան աշակերտուհի հեզահամբոյր օրիորդ Մարգարիտը, որ մօր հետ եկել էր որբանոց երեխաներին զբաղեցնելու:

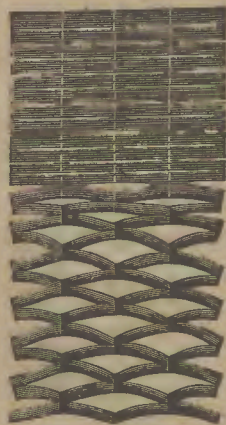
—Այդ ինչեր ես ասում, Մարգո, մեղք չէ,—Մարգարիտի խօսքը կտրեց Սաթենիկը:

—Ինչո՞ւ է մեղք, Սաթօ: Մայրիկ, միթէ ամենքս էլ չըպիտի աշխատենք Յիսուսի նման զոհւելու գաղափարի, ընկերի համար: Ձէ, չէ, ես պէտք է երկինք համբարձւեմ և Յիսուս-Քրիստոսին մանրամասն տեղեկութիւններ տանեմ մեր այս անբաղդ աշխարհից:

—Ձաւակս, Յիսուս-Քրիստոսը երկնքից տեսնում է աշխարհիս դժբաղդութիւնը և հէնց այս տօնածառն էլ, որ կամենում ենք սարքել, միթէ որբերի, անապաստանների օգտին չէ լինելու,—իւրան յատուկ քնքշութեամբ աղջկան պատասխանեց տիկին Հայկանուշը:

Բայց Մարգարիտը, մօր խօսքը դեռ չըվերջացած, սանդուխքներով իջնում էր:

Մի քանի րոպէ լուսթիւնից յետոյ տիկին Հայկանուշը սեղանի վրայից վերառաւ մատիտի երկարութեամբ և երկու մատի էլ լայնութեամբ պսպղուն մի թուղթ, երկաթութեան վրայ ծալեց (նկար 2) և մկրատով աջ ու ձախ

Նկար 1.

Նկ. 2.

կտրատեց, եզերքից կէս մասը թողնելով և երբ բացաւ այդ թուղթը, ստացւեց շղթայ (նկար 1):

— Շղթայ, շղթայ, ինչ սքանչելի շղթայ է:

Նկար 3.

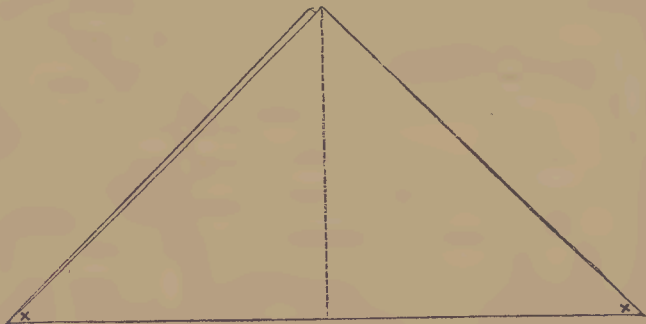
Երեխաները միաբերան, ուրախու-
թիւնից թռչկոտելով բացականչեցին:
Իսկ փոքրիկ Վարդուհին ձեռքն արդէն
պարզած դէպի տիկին Հայկանուշը՝ կա-
մենում էր ստանալ առաջին երեխայ-
րիքը:

Տիկին Հայկանուշին կարծէք մի
տեսակ թախիծ, մտահոգութիւն պա-
տեց և շղթան հետը վերցնելով՝ քայ-
լերն ուղղեց դէպի բարեգործական ըն-
կերութեան գրասենեակը, ասելով՝

— Չէ, Վարդիկս, շղթան քեզ չեմ
տայ. գնամ օրիորդ Գայիանէին ուղար-
կեմ, նա ձեզ ցոյց կըտայ քսակներ,
զամբիւղներ, ջահեր և բուրգեր պատ-
րաստելը: Ես գնում եմ ժողովի:

* * *

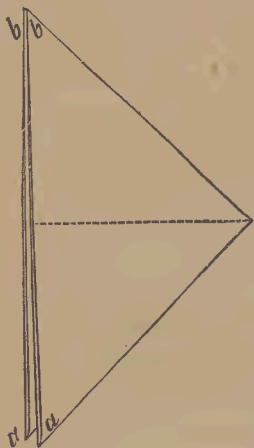
Երբ օրիորդ Գայիանէն մտաւ որբանոց, Սաթենիկն
արդէն տասը շղթայ պատրաստել և դարսել էր սեղանի

Նկար 4.

վրայ: Այդ շղթաներից մէկը նոյնիսկ փոքրիկ Վարդուհին
էր շինել:

Օրիորդ Գայիանէն վարժուհու նման ժպտադէմ, բայց խստապահանջ մի դաստիարակչուհի էր, որ տիկին Հայկանուշի հաշուով բարձրագոյն ուսումնս ստացել էր Գերմանիայում և հիանալի թէ նկարում էր, թէ նըլագում և թէ երեխաների հետ պարապում:

Նկար 5.

Օրիորդը բարեկերպ երեխաներին, միաժամանակ վերցրեց պապղուն, գունաւոր թղթերից մի քառակուսի կտոր, մկրատով կտրեց (նկար 4), թղթի ծայրերը՝ խաչածն նշանները մէկի վըրայ միւսը վըրայ բերելով, ծալեց և ստացաւ նկար 5: Յետոյ այս թղթի վըրայ նշանակած a ծայրը դնելով b-ի վըրայ, ծալեց մի կողմից և ծալեց հակառակ կողմից ու ստացաւ նկար 6:

Նկար 6.

Ապա նկար 6-ի վըրայ երկու սև կէտերը միմեանց վըրայ դնելով՝ ստացաւ նկար 7, որի ծայրերը, ինչպէս ցոյց է տւած նկար 8, կտրըտեց դէն գցեց և աջ ու ձախ էլ մկրատով կտրտելուց յետոյ երբ բացաւ, տեսան մի փառահեղ 8 անկիւնանոց մեծ աստղ: Մէջը գցեց մի ընկոյզ և վերելից բոլոր անկիւններով անցկացրեց մի ժապաւէն ու կապեց հանգոյցանման, որ և ստացւեց նկար 3 քսակը:

Նկար 7.

Նկար 8.

Տասը ըոպէից յետոյ ամենքն էլ մի-մի մկրատ ձեռներին՝ պատրաստել էին նոյն նկար 3-ից տասը քսակ: Իսկ այդ ժամանակամիջոցում օրիորդ Գայիանէն մետաքսից էր պատրաստել երեք անգամ աւելի մեծութեամբ նոյն նկար 3 քսակից և ընկոյզի փոխարէն

Նկար 9.

մէջը պցել էր մի գեղին մեծ նա-
րինջ ոսկեգօծ թղթի մէջ փաթա-
թած:

Փոքրիկ Վարդուհին հրճոււմ
էր, ծափ տալիս, թռչկոտում, իր
պատրաստած քսակն էլ ձեռքից
բաց չըթողնելով, բայց միևնոյն
ժամանակ նա կամենում էր, որ
ինքը միայն շղթաներ պատրաստէ:

— Խոնչ է, Վարդիկ, մեր հայ-
րենիքի շղթաները քիչ են, — խօսեց
օրիորդ Գայիանէն, — էլի ես կամե-
նում շղթաներ: Կուզե՞ս ելակ, գառ-
նիկ, կրենդէլ պատրաստենք:

— Ձէ, չէ, օրիորդ, շղթայ եմ
ուզում:

Օրիորդ Գայիանէն այլևս չընդ-
դիմախօսեց Վարդուհուն, այլ վերց-
րեց երկու զանազան գոյնի զառ-

վարաղ թուղթ, կտրեց մատի լայ-
նութիւնով, մէկի ծայրը դրեց միւսի վրայ
(նկար 11), կազմեց ուղիղ անկիւն, յետոյ մէկը միւսի վրայ
ծալելով (նկար 12) ստացաւ նկար 10 շղթան:

Նկար 11.

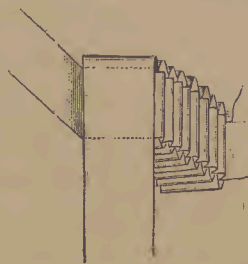
— Ահա, այս շղթան
քեզ, Վարդիկ, իսկ ես
հիմա ձեզ ցոյց տամ
մի ուրիշ շղթայ, —
սակաւախօս օրիորդ
Գայիանէն այս ասելով՝

շղթան տաւ փոքրիկին:

Այժմ ամենքիւ էլ կտրատեցէք
կէս մատ լայնութիւնով և մի մատ եր-
կարութիւնով թղթեր: Չարմայր, դու գեղին թղթերը կըտ-
րիր, Սաթօ, դու էլ արծաթի, իսկ Անուշաւանը կապոյտ:

Նկար 10.

Նկար 12.

Ինքն էլ կանաչ թուղթը մի ակըն-
թարթում կտրատեց և մէկի ծայ-
րերը սոսինձի մէջ թաթախած վրձի-
նը քսելուց յետոյ միացրեց ու
ստացաւ մի օղակ: Այս օղակի
մէջն անցկացրաւ մի ուրիշ նման
թուղթ և ծայրերը միացնելով՝ ըս-
տացաւ օղակի մէջ մի ուրիշ օ-
ղակ և այսպէս շարունակելով՝ նը-
կար 9 շղթան պատրաստուեց:

Երեխաները վայրկենապէս սո-
վորեցին և մի քանի ըոպէից յե-
տոյ տասնեակ շղթաներ ոսկուց,
արծաթից, այսինքն ոսկի գառ
թղթից, արծաթի գառ թղթերից
զարսւել էին մեծ սեղանի վրայ:

— Այժմ էլ զարդարենք եղնու-

Նկար 14.

կաղինը (նկար 13):

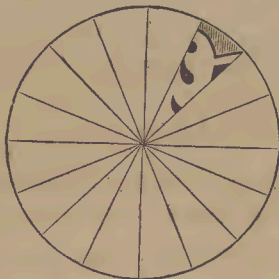
Վերցնենք կապոյտ թուղթ ծա-
լենք չորս անգամ, անհարթ մասը
կտրենք և երբ բանանք՝ կըստացւի
նկար 14:

Ապա վերցնենք սպիտակ թուղթ,
նոյնպէս ծալենք չորս անգամ, ան-
հարթ մասերը կտրատենք և երբ
բաց անենք՝ կըստանանք նկար 15:

Այժմ այդ թղթերը նորից ծա-
լեցէք մինչև ստանաք տասնեակեց
ծալածք (նկար 16 և նկար 17),
կտրատեցէք սև նկարածի նման
աջ ու ձախ, ի հարկէ մինչև թըղ-
թի վերջը չըկտրելով, որպէսզի
թղթի պատառը չըկտրուի և վայր
ընկնի:

Նկար 13.

Նկար 15.

Յետոյ վերցրէք մի ճաղ, ցցեցէք եղևնու կաղինի մէջ և այդ գոյնզգոյն թղթերը, որ անպատճառ մէկը միւսից մեծ պէտք է լինեն, հագցրէք կաղինի վրայ, դէպի ցածր կոացրած և մէկն էլ դէպի վերև: Ճաղն էլ կոացրէք, մարուկ շինեցէք, որպէսզի կարելի լինի տօնածառի ճղներից կախել:

Նկար 16.

Օրիորդ Գայիանէն միաժամանակ թէ պատմում էր և թէ զարդարում եղևնու այս սիրուն (նկար 13) կաղինը:

Նկար 17.

—Օրիորդ ջան, գառնիկ ու ելակ էլ սովորեցրու, մէջ մտաւ դարձեալ չարածճի Վարդուհին:

Օրիորդ Գայիանէն Վարդիկին մի պինդ հաճութեամբ, սեղմեց կրծքին և այդպէս բանտարկած՝ մի սպիտակ կարտոնի վրայ նկարեց գառն, խընձոր, կրենդէլ: Յետոյ մկրատով կրտրեց, ներկեց զանազան գոյներով, իսկ խնձորի վրայ էլ գոյնզգոյն զառվարաղ թղթեր կպցնելով, նեղ, պսպղուն երիզներով միմեանց հետ միացրեց և տաւ նկար 18-ը Վարդուհուն, որ աչքերը չռած թէ դիտում էր և թէ մտորում՝ ետք մի օր ինքն էլ կարողանալու է օրիորդ Գայիանէի նման նկարել և վարժունի լինելիք երկինք գնացած մայրիկի ծննդավայր Մուշում:

Նկար 18.

—Այժմս էլ ջան պատրաստենք, — ասելով, օրիորդ Գայիանէն վերցրաւ մի կարտոն, տրամագիծը չափեց 6 սանտիմետր, մատիտով նախ բաժանեց կարտոնը 6 հաւասար մասի, մկրատով կտրատեց (նկար 20), անկիւնները վեր

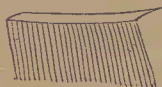
Նկար 19.

բարձրացրեց, բաց տեղերը պըսպըղուն թղթով միացրեց: Ապա վեր առաւ երկու մատիտի երկարութեամբ վեց հատ զառերից կտրատեց և իւրաքանչիւրի տակը մի-մի խոշոր յուլունք գցեց:

Այդ էլ անելուց յետոյ, նեղ թղթերից ժապաւէններ կտրատեց՝ (նկար 21): Սրանցից կազմեց օղակ և թէ կարտոնի շուրջը ներքեից զարդարեց և թէ վերևի մասը (նկար 22) և այդ բոլորը միացնելով ստացաւ նկար 19 ջան, որի մէջ դրաւ գունաւոր նախշած թուղթ և կախեց պատուհանի անկիւնի մեխից:

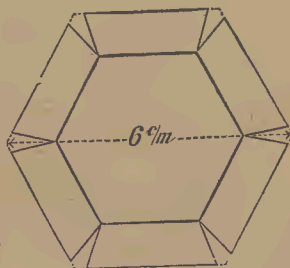
Մինչդեռ երեխաները սկսել էին այդ ջանից ընդօրինակել, կայտառ վարդուհին մի կարտոնի կտոր ձեռին՝ թախանձում էր օրիորդ Գայիանէին, որ իր համար մի զամբիւղ շինէ և Մարգօի տւած խնձորը գցէ մէջը:

— Ինչո՞ւ չես ուտում, վարդիկ, խնձորդ: Չէ՞ որ օրիորդ Մարգարիտը տւաւ քեզ, որ ուտես և ոչ թէ պահես:

Նկար 21.

— Օրիորդ ջան, մի լաւ, շատ լաւ զամբիւղ շինի, որպէսզի խնձորն էլ ոսկեզօծենք և այնպէս ուղարկենք:

Նկար 20.

— Աղջիկ, ո՞ւմ ես ուզում ոսկեզօծ խնձորն ուղարկել, — օր. Գայիանէն հետաքրքրութեամբ հարցրեց վարդուհուն:

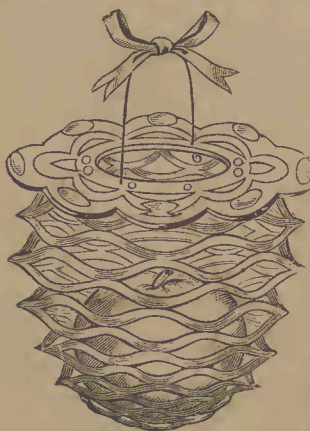

Նկար 22.

կը խնձոր չի ուտիլ:

— Դէ որ գիտես, էլ ի՞նչ ես ասում:

Վարդուհին այլևս Ջարմայրին չընդդիմախօսեց: Նա ոսկեղօծ խնձորը կամենում էր ընծայել նոր տարի օրը ցնցոտիների մէջ այն դողդոջիւն ձեռներով պառաւին, որ Մողնու եկեղեցու գաւթում միշտ կանգնած էր լի-

Նկար 23.

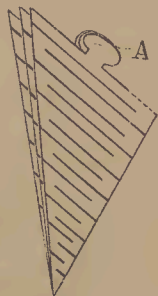
Վեր էր առել գունաւոր մի թուղթ, երեք անգամ ծալել և ստացել նկար 24, որի աջ և ձախ կողմից մկրատով

— Միածին Յիսուս-Քրիստոսին, — լըջօրէն պատասխանեց չարաձճի մանուկը:

— Ձաւակս, Յիսուս-Քրիստոսը խնձոր չի ուտում:

— Այդքան էլ չըզիտե՞ս, Վարդի, — դարձեալ կոտրած գդալի նման մէջ մտաւ Ջարմայրը, — որ նորածին Յիսուս-Քրիստոսը ատամներ դեռ չունի...

— Դիտեմ, գիտեմ, — ամեն ինչ իմացող, Ջարմայրի խօսքը վշտացած ընդհատեց Վարդուհին: — Մի՞թէ այդքանն էլ չը-

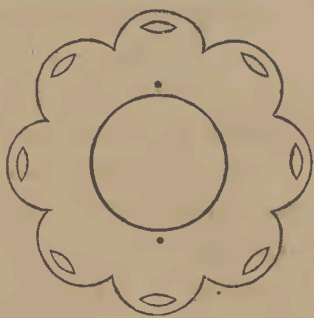

Նկար 24.

նում, նրան, որին շատ անգամ իր բաժին ընկած մրգեղէնից, կանֆետներից մաս էր հանում: Այս պառաւի միակ աղջիկը նոյնպէս սպանւել էր Մուշում և որդեկորոյս Մարօն հարիւր սար ու քար անցնելով՝ հագիւ հագ թիֆլիս էր ընկել, չաքի մէկը կուրացած:

Մինչդեռ Վարդուհին մտքով տարւել էր գէպի իր հայրենակից թշառ Մարօն, օրիորդ Գայիա-նէն արդէն պատրաստել էր նրա համար նկար 23 չքեղ զամբիւղը:

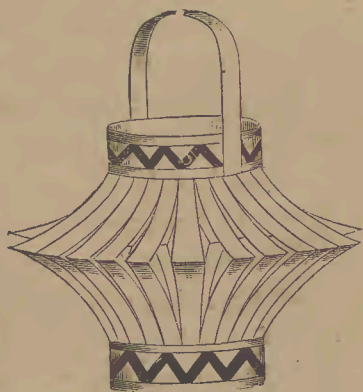
կտրատել էր (ի հարկէ մինչև վերջը չըկտրելով, որ թուղթը չըպոկուի և պատառ-պատառ լինի) ու երբ բացելէր ու վար-

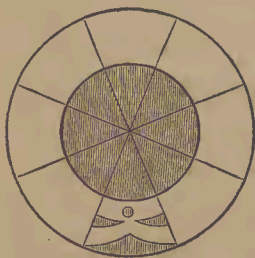
Նկար 25.

դուհու խնձորն էլ գցւէր մէջը, ըստացւէր զամբիւղի ներքևի մասը: Յետոյ վեր էր առել մի կարտոն, կլորացրել, եզրները մկրատով կտրատել գցել նկար 25-ի մէջը, երկու կողմից երիզներով միացրել, վերևն էլ հանգոյցաձև գեղեցիկ կապել: Ձմռանամաս ելու, որ զամբիւղը վերևի կարտոնին ամբացրել էր սոսինձով:

— Կուզե՞ս, վարդիկս, մի ուրիշ զամբիւղ էլ շինենք, — ասելով օրիորդ Գայիանէն վեր առաւ մի ոսկեգոյն հաստ թուղթ, կըտրեց 11 սանտիմետր երկարութիւնով և 4 սանտիմետր էլ լայնութիւնով, երկարութեան վըրայ ծալեց նկար 28 և սկսեց մկրատով կտրտել, ապա վեր առաւ մի կարտոն լայնութիւնը 2 սանտիմետր և երկարութիւնն

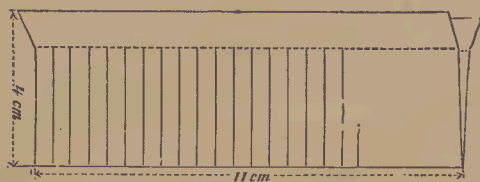
Նկար 27.

Նկար 26.

էլ 10 սանտիմետր, ծայրերը սոսինձով ամուր միացրեց, ստացաւ մի գլան, սրա վրայ կպցրեց նկար 28 թուղթը ուղիղ մէջ տեղից: Ապա մի մատի լայնութիւնով և մի մատիտի երկարութիւնով երկու կարտոն կտրեց, գեղեցիկ հաշիւա նկարեց վրան և թղթի ներքևն ու վերևն ամրացրեց այդ հաշիւաների

մէջ, մի ուրիշ կարտոն էլ կտրեց, գցեց զամբիւղի մէջը, որից գոյացաւ ամուր յատակ և մի մատիտի երկարութիւնով էլ կարտոնի վըրայ զառթուղթ կպցրաւ ու կարտոնի

Նկար 28.

երկու ծայրերը ամ-
րացրաւ զամբիւղի
վերնի կարտոնում:

—Օրիորդ,— դար-
ձաւ ծանրաբարոյ
Սաթենիկը դաստի-
արակչուհուն,— ան-

շուշտ դուք յոգնեցիք: Այժմս դուք նայեցէք և մենք կը-
պատրաստենք այդ երկու ձև զամբիւղներին:

—Հաւ,— պատասխանեց օրիորդ Գայիանէն:— Միայն թէ
իւրաքանչիւրդ մի-մի գոյն շինեցէք և անուններդ էլ վրան
նշանակեցէք:

—Օհօ,— յանկարծ մանկանոցում լոյս աստղի նման
փայլեց Մարգոն:— Այս սրբան շղթաներ, զամբիւղներ, ջա-
հեր: Եւ բոլորն էլ դատարկ: Ո՞վ է փիւստա կա-
մենում, թող ձախ ձեռքը բարձրացնի, ով նուշ
ու չամիչ, նա էլ աջ ձեռքը, իսկ ով կանֆետ,
թող նա էլ կուկրուկու կանչէ:

Երեխաները բոլորն էլ մի ակնթարթում
մկրատները, կարտոնները, սոսինձի վրձինները
մի կողմ թողեցին և թէ աջ ու ձախ ձեռքներն
մէկը միւսից աւելի բարձրացրած ու կուկրու-
կուի հետ ծուղրուղու էլ կանչելով՝ Մարգարի-
տին շրջապատել էին:

Իսկ Մարգարիտն էլ չոր մրգեղէնով, կան-
ֆետով լի քսակները դատարկում էր զամբիւղ-
ների մէջ:

—Մարգօ, դգոյշ, դեռ թաց են, սպասիր, մի ածիլ,—
բղաւում էր օրիորդ Գայիանէն:

Իսկ Մարգարիտն էլ աւելորդ մնացած մրգեղէնը սե-
ղանի վրայ շաղ տալուց յետոյ, գրկեց օրիորդ Գայիանէին
և սկսեց բերանով նւագել ու վայլս պարել:

Վարդիկն ու Անուշաւանը Հա նազանի, նազանին էին
սկսել երգել, Սաթօն ու Զարմայրը նայլի էին պատրաստ-

Նկար 29.

ւում պարել, որ յանկարծ նկատեցին դռան շէմքում տի-
կին Հայկանուշին:

Ձեռքով նշան արաւ տիկին Հայկանուշը Վարդուհուն,
որը մի ակնթարթում փաթաթեց տիկնոջ:

— Որ իմանաք, տիկին Հայկանուշ, թէ քանի հարիւր,
հազար շղթաներ ենք շինել:

— Զաւակս, ինչ ես այդքան հմայել այդ շղթանե-
րով, — պատասխանեց տիկին Հայկանուշը և սկսեց տնդդել
երեխաների ստեղծագործութիւնները: Ապա դառնալով օ-
րիորդ Գայիանէին նկատեց, որ պակասում
են նիզակաձև բուրգեր նկար 30 և վերցնե-
լով երեք գոյն կարտոն ու մէկը միւսի վրայ
դնելով, կտրտեց նկար 31 ու ստացաւ նկար
32 և երբ այդ նկարները միմեանց հետ կըպ-
ցրեց, գոյացաւ նկար 30 նիզականման բուր-
գը, որն ըստ երևոյթին այնքան բարդ կազմը-
ւածք ունի, բայց իսկապէս ամենահեշտ և
հասարակ կերպով կառուցւեց:

Այժմս էլ ամենքիդ համար մի-մի ասող
շինեմ և գնացէք թէյ խմեցէք:

«Ասող մի պայծառ երևեցաւ, աւետիս»,
սկսեց երգել աշխոյժ Մարգարիտը և Վար-
դիկի հետ պարել:

Բոլոր երեխաներն էլ նոյնպէս ձայնակ-
ցեցին Մարգօին և այնքան ներդաշնակ էին
երգում, որ ինքը օրիորդ Գայիանէն էլ
սկսեց մինչև անգամ երգել:

Իսկ տիկին Հայկանուշը, որ արդէն մի նկար 30.
թուղթ ծաւել կիսաշրջան էր արել (նկար 33), մտքում յը-
ղանում էր ծննդեան օրը այս բոլոր երեխաներին, իր
Մարգարիտին և օրիորդ Գայիանէին վերցնել հետը և մի
քանի տեղ աւետիս ման գալ:

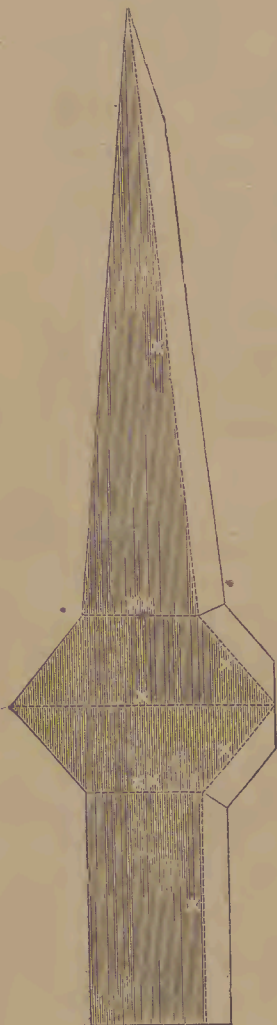
— Թողէք, ես պատրաստեմ, — օրիորդ Գայիանէն ընդ-
հատելով տաղը, կամենում էր տիկին Հայկանուշի ձեռքից
առնել սկըատը:

Նկար 32.

—Ո՛չ, խնդրում եմ դուք մի քանի անգամ կրկնել
առէք երեխաներին «Այսօր տօն է», լաւ են երգում, իսկ
աստղերը ես կը պատրաստեմ:

Նկար 31.

Եւ տիկին Հայկանուշը նկար 33-ը
կրկին ծալեց, ստացաւ նկար 34, այս
էլ ծալեց, ստացաւ նկար 35, սա էլ
ծալեց, ստացաւ նկար 36 ու յետոյ
աջ ու ձախ կտրտելով, ինչպէս նկար
37, երբ բացաւ, ստացեց մի պըս-
պըղուն խոշոր և պայծառ աստղ, որի
քառորդ մասն է նկար 38:

Երեխաներն այնպէս էին տարւել
«Այսօր տօն է» տաղով, որ չընկատե-
ցին էլ թէ ինչպէս տիկին Հայկանու-
շը գնաց: Սակայն երբ տաղը վեր-
ջացրել էին, տեսան եօթ գոյնզգոյն
աստղեր սեղանի վրայ:

Օրիորդ Գայիանէն աստղերը բա-
ժանեց երեխաներին և յետոյ ամեն-
քըն ուրախ անցան սեղանատուն թէյ
խմելու: Մարգարիտն էլ նրանց ըն-
կերացաւ, թէյ խմեց որբանոցում և
օրիորդ Գայիանէն նրան ճանապար-
հեց տուն:

Որբանոցի դռան կախած արկղի-
կի մէջ Մարգարիտը մի սպիտակ
դրամ գցելով, զւարթ և ինքնագոհ
եկաւ տուն և իսկոյն դաշնամուրի
տակ նստեց ու սկսեց նազել ծը-
նընդեան տաղը:

Օրիորդ Գայիանէն էլ ըս-
կըսեց երգել «Այսօր տօն է»
Տիկին Հայկանուշը և պա-
րոն Ռոստոմը միւս սենեա-
կից դուրս եկան դահլիճ:

— Ի՞նչու այդքան ուշա-
ցաք, — հարցրեց տիկին Հայ-
կանուշը և առանց սպասելու պատասխանի՝ դիմեց ամուս-
նուն, — լաւ չէ՞, Ռոստոմ:

Նկար 34.

— Հիանալի է երգում օրիորդ Գայիանէն: Այ թող
մեր եկեղեցիներում այսպէս երգեն,
տեսնեմ աղօթողներով միշտ լիքը չի
լինիլ:

— Դէ որ գոհ ես, նախ քեզանից
սկսեմ:

— Ղամբարափայլ սրբոյ տօնիս...

— Ա, կնիկ, դու էլ միշտ հէնց ինձ
ես տեսնում, — ասելով, պարոն Ռոստոմը երկու
ոսկի զրամ հանեց գրպանից և տւաւ տիկին Հայ-
կանուշին:

— Ահա մէկը օրիորդին, միւսն էլ Մարգօին:

— Չէ, Ռոստոմ, ծննդեան աւետիս եսք ման
գալու, մեր որբանոցի օգտին կը պահեմ:

Պարոն Ռոստոմը, որ ամուսնանալով Հայ- Նկար 36.

Նկար 35.

կանուշի հետ՝ մի քանի տարով տեղափոխ-
ւել էր կնոջ հետ Անգլիա և թէ ինքն էր
իւրացրել անգլիական տղամարդու խստա-
պահանջ, տոկուն, շիտակ աշխատասիրութիւ-
նը և թէ ամուսնուն հնարաւորութիւն տը-
ւել կը թւելու անգլուհու նման պարկեշտ,
ինքնաճանաչ, գորովագութ, միևնոյն ժա-
մանակ անգլիացու նման, գործից ազատ ժամանակ ընտա-
նիքում և բարեկամների շրջանում յայտնի էր իր գլարճա-
խօսութիւններով, — դարձաւ ամուսնուն.

—Ա. կնիկ, դու էլ վաղուայ գիւղացի տէրտէրի նման Քրիստոս զեռ չը խաչւած՝ շէն-բաշէն Քրիստոս յարեալ ես ասում: Մի սպասի, մի թող լոյս աշխարհ գայ, յետոյ է...

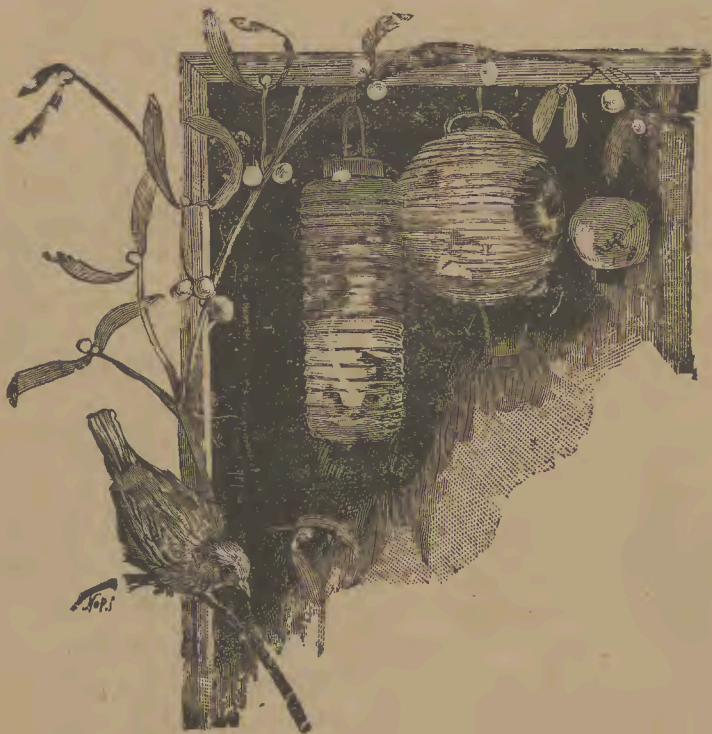
Նկար 37. — Գնանք, գնանք թէյ խմենք, — ա-

սելով, տիկին Հայկանուշը ընդհատեց ամուսնուն և մտաւ սեղանատուն, ետեիցն էլ պարոն Ռոստոմը գնաց և ապա օրիորդ Գայիանէն ու Յիսուսին հիւր գնալ փափագող Մարգարիտը:

Զարուհի

Նկար 38.

ԵՍԱՍԷՐ-ՀՍԿԱՅ

(Օսկար Ոսայլից)

Ամեն օր, կէսօրին, դասերից յետոյ, մանուկները .
գալիս էին հսկայի այգին խաղալու: Այդ այգին մեծ էր
և գեղեցիկ: Նրա մեջ կար խիտ և փափուկ խոտ, իսկ
խոտի մէջ աստղերի նման ամենայն տեղից երևում էին
ծաղիկներ: Տասներկու դեղձենի էր բսնում կանաչ մար-
գագետնի վրայ: Գարնան նրանք ծածկւում էին ճերմակ
և վարագոյն ծաղիկներով, իսկ աշնան տալիս էին անթիւ
պտուղներ: Նրանց ճիւղերի վրայ բնակւում էին թռչուն-
ներ, և այնքան հրապուրիչ էր նրանց երգը, որ երեխայ-
քը մոռանում էին իրանց խաղը, լսելով նրանց:

—Ինչքան հաճելի է մեզ այստեղ,—ասում էին մա-
նուկները:

Բայց ահա մի օր վերադարձաւ հսկան իր տուն: Նա
եօթը տարով հիւր էր գնացել իր մարդակեր-ընկերի մօտ:

Այդ ժամանակւայ ընթացքում կարողացել էին վերջաց-
նել բոլոր իրանց գործերը, և հսկան վճռել էր վերադառ-
նալ իր ամրոցը:

Վերադառնալուց յետոյ, ամրոցի առաջ նա տեսաւ
մանուկներին, որոնք խաղում էին այգու մէջ:

—Ի՞նչ էք դուք այստեղ շինում,—գոռաց նրանց վը-
րայ հսկան:—Եւ մանուկները վախեցած՝ փախան այգուց:

—Այս այգին իմն է, իմ սեպհականութիւնս է,—ա-

սաց հսկան.—բոլորը պէտք է հասկանան, որ միայն ես պէտք է զւարճանամ այս այգու մէջ:

Նւ նա շրջակայեց իր այգին բարձր ցանկապատով և կպցրեց նրա վրայ հետեւեալ մակագրութիւնը. «Նա, ով որ կր խտխտի մեպհակամութեան իրաւունքը, կը պատժուի օրէնքով»:

Այդ հսկան սարսափելի եսասէր էր: Խեղճ մանուկները այդ դէպքից յետոյ խաղալու տեղ չունէին: Նրանք փորձեցին խաղալ ճանապարհի վրայ, բայց նա ծածկւած էր փոշով, սուր քարերով և այդ պատճառով ճանապարհը մանուկների ճաշակին չեկաւ:

Վերջացնելով իրանց դասերը, նրանք շատ անգամ անց ու դարձ էին անում բարձր ցանկապատի մօտով և յիշելով հրաշալի այգին՝ ասում էին.

—Ի՞նչ լաւ էր այն ժամանակ:

Գարունը եկաւ, և շրջակայքը ծածկեց պայծառ ծաղիկներով ու զւարթացաւ թռչունների երգերով: Բայց չար հսկայի այգում դեռ թագաւորում էր ձմեռը:

Ձր տեսնելով մանուկներին՝ թռչունները հրաժարեցին երգելուց և ծառերը չըկամեցան կանաչել: Միայն մէկ անգամ բարձրացաւ խոտերի միջից մի լաւ ծաղիկ, բայց երբոր նա տեսաւ անգութ մակագրութիւնը պատի վրայ, ամաչեց, նորից մտաւ գետինը և ննջեց: Միայն ձիւնի և սառնամանիքի քէֆն էր եկել հսկայի հրամանից:

—Գարունը թողեց այդ այգին,—ասում էին նրանք, ուրախ,—սա լաւ է, ամբողջ տարին մենք կապրենք:

Ձիւնը ծածկեց խոտերը ճերմակ վերմակով, իսկ սառնամանիքը զուգեց բոլոր ծառերը արծաթագոյն եղեամով: Նրանք կանչեցին իրանց մօտ հիւսիսային քամուն, որը շուտափոյթ եկաւ: Քուրքում փաթաթւած՝ նա ամբողջ օրերով վայում էր այգու մէջ և թափում էր կտուրից այն փայտերը, որոնց վրայ յենւած էին ծխնելոյզները:

—Ի՞նչ հիանալի տեղ է,—ասաց նա:—Ինչո՞ւ չը հրաշիրենք կարկուտին ևս...

Եկաւ և կարկուտը:

Ամեն օր երեք ժամայ ընթացքում հարում էր ամբողջի կտուրը և ջարդեց բոլոր նրա վրայ եղած խեցատը, յետոյ սկսեց շրջել այգու մէջ այն արագութեամբ, որին նա հմուտ է: Նա մոխրագոյն հագուստով էր, և նրա շնչառութիւնը սառն էր, ինչպէս սառոյցը:

— Ձեմ հասկանում, ինչո՞ւ է գարունը ուշ գալիս, — ասում էր եսասէր հսկան, նստած իր լուսամտուի առաջ և նայելով իր սառած, ձիւնով ծածկւած այգուն: — Բայց ես կարծում եմ, որ շուտով եղանակը կը լաւանայ:

Բայց չէին գալիս ոչ գարուն և ոչ ամառ:

Բոլոր այդիներում գարունը աւեց ոսկէ պտուղներ, բացի հսկայի այգուց:

— Նա չափազանց մեծ եսասէր է, — ասաց գարունը:

Ահա թէ ինչու էր այնտեղ ձմեռ մշտական, իսկ հիւսիսային քամին, կարկուտը և սառնամանիքը պարում էին մշտական ձիւնի մէջ:

Մի առաւօտ, երբ հսկան արթուն պառկած էր անկողնու մէջ, լսեց հիանալի երաժշտութիւն, որ մեծ քնքշութեամբ փաղաքշում էր նրա լսողութիւնը: «Նրելի արքայի երաժիշտներն են ամբողջիս մօտով անցնում», — մտածեց նա:

Բայց դա մի փոքրիկ թռչնակ էր, որ երգեց նրա պատուհանի տակ: Նրա երգը հսկային թւաց մի հիանալի երաժշտութիւն, որովհետեւ նա վաղուց չէր լսած թռչունների երգը իր այգում:

Յետոյ կարկուտն էլ թողեց իր պարը, քամին էլ քոչեց հսկայի այգուց, և ծաղիկների անոյշ հօտը ներս թափանցեց բաց լուսամտուից:

— Վերջապէս եկաւ գարունը, — բարձրացաւ հսկան անկողնից և դուրս նայեց լուսամտուից:

Եւ ի՞նչ տեսաւ նա:

Զարմանալի երևոյթ երևաց նրա աչքերին: Մանուկ-

ները մտել էին այգի մի փոքր ծակից և նստել էին ծառերի ճիւղերի վրայ:

Ինչքան որ հսկան կարողացաւ տեսնել, նա նկատեց ամեն մի ծառի վրայ մի մանուկ: Եւ ծառերը մի ակընթարթում ծաղկեցին և քնքշութեամբ ճոճում էին իրանց ճիւղերը մանուկների գլխների վրայ,— և այդպէս, նրանք ուրախ էին տեսնելով մանուկներին իրանց մօտ:

Թռչունները հիասքանչ, ուրախ երգում էին և խոտերի միջից ժպտում էին ծաղիկները: Հիանալի տեսարան էր: Միայն այգու մի փոքրիկ անկիւնում դեռ ձմեռ էր: Այնտեղ կանգնած մանուկը այնքան փոքր էր, որ չէր կարողանում հասնել ծառի ճիւղերին և դառն լացով նստում էր իր շուրջը:

Խեղճ ծառը դեռ ձիւնով էր պատած և քամին ճոճում էր նրա գաղաթը:— Բա ձրացիր, մանուկ,— ասում էր ծառը, իջեցնելով իր ճիւղերը: Բայց մանուկը շատ փոքր էր: Եւ իսկոյն հսկայի գուլթը շարժեց:

— Ոհ, ինչ եսասէր էի ես,— ասաց նա.— ահա թէ ինչու գարունը չէր եկել այստեղ: Ես կը նստեցնեմ խեղճ մանկան ծառի վրայ, կոչնչացնեմ ցանկապատը և սրանից յետոյ իմ այգին միայն մանուկների համար կը լինի:

Նա զղջում էր այն, ինչ որ արել էլ մինչև այժմ:

Այն ժամանակ նա հանդարտ բացեց դուռը և մտաւ այգին:

Մանուկները, տեսնելով հսկային, սարսափած փախան, և ձմեռը նորից եկաւ պատեց այգուն:

Միայն փոքրիկ մանուկը չը կարողացաւ փախչել. նա չը տեսաւ հսկային, որովհետեւ նրա աչքերը լիքն էին արցունքներով: Հսկան աներևոյթ մօտեցաւ նրան, սիրալիւ կերպով բարձրացրեց և նստեցրեց ծառի վրայ:

Այն ժամանակ ծառը իսկոյն ծածկեցաւ ծաղիկներով և թռչունները երգելով հաւաքեցին նրա վրայ: Մանուկը փաթաթեց հսկայի վզով և համբուրեց նրա ճա-

կատր: Միւս մանուկները տեսնելով որ հսկայի բարկութիւնը անցել է, նորից վերադարձան այգի, և գարունն էլ եկաւ նրանց հետ:

—Մանուկներ, այս այգին սրանից յետոյ ծեղ է պատկանում,—ասաց հսկան և իսկոյն և եթ սկսեց քանդել ցանկապատը:

Եւ շուկայ գնացող մարդիկը տեսնում էին, թէ ինչպէս հսկան խաղում էր մանուկներին հետ: .

Մանուկները ամբողջ օրը խաղում էին, իսկ երբ մթնեց, եկան հսկայի մօտ ողջունելու:

—Բայց ուր է ձեր փոքրիկ ընկերը,—հարցրեց մանուկներին:—Ո՞րն է այն մանուկը որին ես օգնեցի նստել ծառի վրայ:

Հսկան ամենից շատ սիրեց նրան նրա համար, որ նա համբուրեց իր ճակատը:

—Զը գիտենք, - պատասխանեցին մանուկները.—նա արդէն գնացել է:

—Ասացէք նրան, որ չը փախչի եւ համարձակ վաղն էլ գայ այստեղ խաղալու:

Մանուկները ասացին, որ նրան չեն ճանաչում, չը գիտեն նրա տունը և նա ոչ մի անգամ չի եղել իրանց հետ: Եւ հսկան շատ ախրեց:

Ամեն օր դասերից յետոյ մանուկները գալիս էին հսկայի մօտ խաղալու, միայն այն փոքր մանուկը չը կար, որին նա շատ սիրեց: Հսկան բարեսիրտ էր դէպի բոլոր մանուկները, սակայն նա շատ էր մտածում իր փոքրիկ սիրելիի մասին:

—Գոնէ մի անգամ ևս տեսնէի նրան,—ասում էր նա:

Անցան շատ տարիներ, հսկան ծերացաւ և ոյժերը պակասեցին: Նա այլևս չէր կարողանում խաղալ, սակայն նա նստում էր մեծ բազկաթոռի վրայ և զւարճանում էր այգով և մանուկներով:

—Իմ այգում շատ գեղեցիկ ծաղիկներ կան, բայց մանուկները նրանցից գեղեցիկ են,—ասում էր հսկան:

Մի օր, ձմեռը, հսկան հագնւելիս դուրս նայեց պատուհանից:

Այժմս ձմեռը նրան չէր սարսափեցնում. նա գիտէր, որ այդ ժամանակ գարունը ննջում է և ծաղիկները հանգստանում են:

Իսկոյն նրա աչքերը մեծացան զարմանքից:

Այգու հեռաւոր անկիւնում տեսաւ մի փոքրիկ ծառ, ծածկւած քնքոյշ, ճերմակ ծաղիկներով: Նրա ուկէ ճիւղերը ծանրաբեռնւած էին արծաթէ պտուղներով, իսկ ծառի տակը կանգնած էր իր սիրուն մանուկը:

Հսկան ուրախացաւ, վազեց այգին մանկան տեսնելու: Բայց մօտենալով նրան, նա կարմրեց բարկութիւնից և ասաց.

—Ո՞վ համարձակեց քեզ վիրատրել:

Մանկան թաթերի մէջ երևում էին արիւնոտ վէրքեր:

—Ո՞վ համարձակեց քեզ վիրատրել,—գոռաց հսկան,—սուս շուտ ինձ, ես կը վերցնեմ իմ մեծ սուրս եւ մաս-մաս կաննեմ:

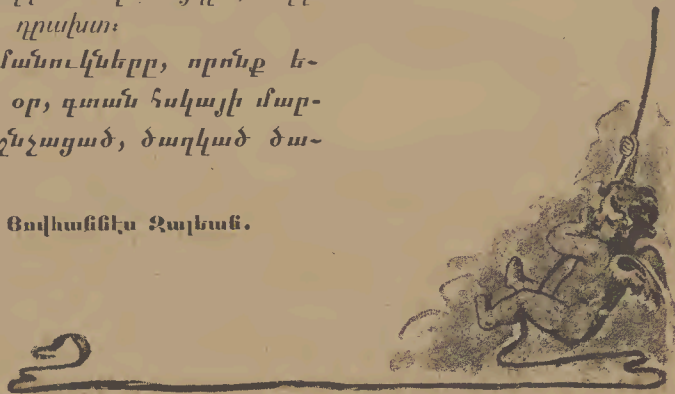
—Հարկաւոր չէ,—ասաց մանուկը,—դրանք սիրոյ վէրքեր են:

—Ո՞վ ես դու,—հարցրեց հսկան, և իսկոյն տարօրինակ երկիւղածութիւն պատեց նրան ու նա ընկաւ ծնկաչոք մանուկի առաջ:

—Մի անգամ դու ինձ թոյլ տւիր խաղալ քո այգում, այսօր դու կերթաս իմ այգին, որի անունն է դրախտ:

Եւ մանուկները, որոնք եկան այդ օր, գտան հսկայի մարմինը անշնչացած, ծաղկած ծառի տակ:

Յովհաննէս Զալեան.

ՄԻ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԿՏԱԿ

Լօնդօնի աղքատ գործաւորներէից մինը վիճաբանում է իր կնոջ հետ Աւետարանի մէջ մի խօսքի վերաբերմամբ, որը ամուսիններէից իւրաքանչիւրը տարբեր կերպով էր հասկացել. նոյն բոլէին էլ ձեռքի տակ Աւետարան չունէին՝ ստուգելու թէ ո՞րի կողմն էր ճշմարտութիւնը: Ուստի որոշեցին շարթւայ աշխատանքի վարձից մի Աւետարան գնել:

Մի քանի օրէից յետոյ, երբ ամուսինը իր շարթաւկան վարձն ստացաւ, գնաց գրավաճառի մօտ և մի հրնամաշ կազմով Աւետարան գնեց ու տարաւ տուն: Կինը շտապով բաց է անում Աւետարանը և թերթելով որոնում է այն տեղը, որի առիթով վէճի էր բռնւել ամուսնու հետ: Աւետարանը թերթելու ժամանակ կինը գտնում է նրանում վեց հատ Ծ-ական ոսկու թղթադրամ: Եւ այդ անակնկալ գիւտից շփոթւում են երկու ամուսինները. կարծելով թէ այդ դրամը գրավաճառին է պատկանում, որը գուցէ մոռացմամբ թողել է այնտեղ, վճռում են միւս օրը տանել և յանձնել իրան:

Կինը նորից շարունակում է որոնել իր փնտռած խօսքը, գտնում է ու տեսնում, որ իր հասկացածն է ճիշտ:

Աւետարանը ծածկելիս նրա առաջին թերթի վրայ եղած տողերը գրաւեցին կնոջ ուշադրութիւնը, որոնց տակը ստորագրւած էր «գործաւոր», իսկ տողերի բովանդակութիւնը հետևեալն էր. «Ես մի աննշան գործաւոր եմ. այդ 30 ոսկին իմն են, իմ հալալ աշխատանքը, որ ես տնտեսել եմ շատ նեղութիւններ կրելով, բայց որովհետեւ ես ժառանգ չունեմ, ուստի այդ դրամը կտակում եմ այն մարդուն՝ ով որ պատահմամբ կը գնի իմ այս հին Աւետարանը. ահա այդ մարդը թող լինի իմ օրինաւոր ժառանգը»:

Ամուսինները կարդալով կտակը, բնական է որ գտնւած դրամը իրանց սեպհականութիւնը համարէին իբրեւ օ-

օրինաւոր ժառանգներ: Փառք էին տալիս Աստծուն ու օրհնում կտակողի յիշատակը:

Կտակի թւականին նայելով, տեսան որ այն օրից անցել էր ճիշտ քառասուն տարի, որ Աւետարանը գրւած էր գրավաճառի խանութում ծախելու համար, բայց որովհետեւ շատ հին էր ու մաշւած նրա կազմը, այդ պատճառով ոչ ոք չէր գնել այն:

Միթէ այդ բարի գործաւորը, որ կտակել էր այդ 30 ոսկին իր ապագայ անյայտ ժառանգին, համոզւած չէր, որ իր այդ հնամաշ Աւետարանը ոչ մի ունեւոր մարդ չէր գնիլ, բացի իր նման աղքատ գործաւորից, որն իր պէս նեղութիւններով ու չարչարանքներով է աշխատում ու ապրում:

Հանգուցեալը իր վիճակակիցների գրութիւնը լաւ ճանաչելով, իր ամբողջ համոզմունքով կտակում է իր քրբտիկների կաթիլներէ գնով ձեռք բերած այդ գումարը նրան, ով որ գնահատել գիտէ հալալ քրտիկների կաթիլներով վաստակած դրամը:

Երանի՛, հազար երանի՛ այն բարեկիրթ ազգերին, որոնց ստորին զասակարգի մէջ ևս զտնւում են անհատներ, որոնք նոյնպէս բարի օրինակներ տալ գիտեն ուրիշներին:

Այրի Ա. Գեմ Բաճճի

Լժնդժն, 1809

ՉԱՐԼՁ ՐՕԲԵՐՏ ԴԱՐԻՆ

(1809—1909)

(Ծննդեան 100 ամեակի առիթով)

Այս տարւայ փետրւարի 12-ին (ն. տ.) լրացաւ XIX դարու հռչակաւոր բնագէտ՝ Չարլզ Ռօբէրտ Դարւինի ծննդեան 100-ամեակը։ Չարլզ Դարւինը ծնւել է 1809 թ. Անգլիայում, Շրիւսբերի քաղաքում։ Հայրը յայտնի բժիշկ էր, իսկ պապը՝ էրազմ Դարւինը անուն հանեց բնագիտական մի քանի գրւածքներով։ Ինն տարեկան հասկում Դարւինը մտնում է տարրական դպրոց, իսկ յաջորդ տարին ոտք է դնում գիմնազիա, սակայն այստեղ շատ վատ է սովորում և դուրս է գալիս ատելութեամբ վառւած թէ դէպի դասական կրթութիւնը և թէ դէպի դպրոցը։ 1825 թ. հօր ցանկութեամբ սկսեց ուսումնասիրել բժշկականութիւնը Էդինբուրգի համալսարանում, բայց և այստեղ էլ նա թոյլ աշակերտ էր։ Ժամանակի մեծ մասը Դարւինը յատկացնում էր ձկնորսութեան։ Սիրում էր դիտել կենդանիներին, կազմել միջատներից հաւաքածու և այլն։ 1828 թ. Դարւինը ակադեմիկոսի աստիճան ստանալու համար գնում է Կեմբրիջի համալսարանը, բայց այստեղ էլ նա թոյլ ուսանող է լինում։ Սակայն համալսարանում անցկացրած տարիներին նա մօտ ծանօթութիւն հաստատեց մի քանի յայտնի բնագէտների հետ և

այդ հանգամանքը առիթ տուաւ նրան վերջնականապէս կապել բնութեան հետ: 1831 թ. ստանալով իր ցանկացած աստիճանը՝ իբրեւ բնախոյզ Բիլլ շոգեհնաւով գնում է համաշխարհային ճանապարհորդութիւն կատարելու: Այդ ճանապարհորդութիւնը տեւեց 5 տարի և մեծ նշանակութիւն ունեցաւ Դարւինի գիտական աշխատութիւնների համար: Այդ ժամանակ զարգացան նրա ընդունակութիւնները: Նա արդէն դարձաւ բնութեան նուրբ գիտող և այդպիսով յղացաւ նրա մէջ յայտնի թէօրիան, որ կոչւում է տեսակների ծագումը: Վերագառնալով Անգլիա, Դարւինը հրատարակեց իր ճանապարհորդական յիշատակարանը, որ և պատճառ դարձաւ նրա հռչակին: Այս աշխատութեան մէջ Դարւինը առաջ բերեց կօրալեան խութերի զարգացման թէօրիան, որ մինչև այսօր գիտնականներից ընդունւած է իբրեւ միակ հաւանական բացատրութիւն:

Մի քանի ամիս մնալով Կէմբրիջում, Դարւինը տեղափոխւում է Լօնդօն, որտեղ և մնում է 5 տարի: 1842 թ. նա տեղափոխւում է իր Դօուն կալւածքը, որտեղ և մնում է մինչև մահը, զրեթէ 40 տարի:

Զընայելով իր խանգարւած առողջութեան *), նա արդէն 1837 թ. սկսեց նիւթեր ժողովել իր թէօրիայի համար: Սակայն տկարութիւնը արդէն սկսւել էր և շատ անգամ ստիպւում էր ականաւոր բնագէտին ընդհատել իր գրադմունքները:

1859 թ. լոյս տեսաւ Դարւինի գիրքը, որ կոչւում է *Տեսակների ծագումը ընտան ընտրութեան միջոցով և որով մի նոր շրջան բաց արեց գիտութեան մէջ անցեալ դարում: Յիշեալ աշխատութիւնով Դարւինը իբրեւ հիմք ընդունում է երեք գործօն, ֆակտօր: Առաջինը՝ «գոյութեան կոիւր, «ժառանգական օրէնքը և տեսակների յատկանիշների փո-*

*) Ռուս յայտնի բուսաբան-բնախօս Կ. Ա. Տիմիրեազովը, որ ճանաչւում է Դարւինի յայտնի հետևող, օրերս «Русскія Вѣдомости» թերթի մէջ իր յիշողութիւններում ընդգծեց Դարւինի կնոջ բարեհնորդ գերը: Դարւինը իր երկարակեցութեամբ շատ է պարտական հոգատար կնոջը:

փոխութիւնը: Այդ թէգերը գիտութեան մէջ հաստատուած են բազմաթիւ փորձերով:

Միաժամանակ Դարւինի հետ նոյն եզրակացութիւններին . եկաւ անգլիացի մի այլ գիտնական Ուէլլօսը, որ ուսումնասիրում էր Մալայեան արխիպելագոսը, սակայն վերջինս ճանաչեց Դարւինի առաջնութիւնը:

Դարւինի թէօրիան սկզբում մեծ ազմուկ հանեց: Նրան վերաբերւեցին թերահաւատութիւնով, սակայն աստիճանաբար Դարւինի գիւտերը իշխող հանդիսացան մշտփերի վրայ և 60-ական թւականներին արդէն կատարեալ յաղթութիւն տարան: Աստիճանական զարգացման տեսակէտը սկսեց թափանցել գիտութեան բոլոր ճիւղերը և առաջ բերեց նոր արդիւնաւից հոսանքներ:

Հիլդա

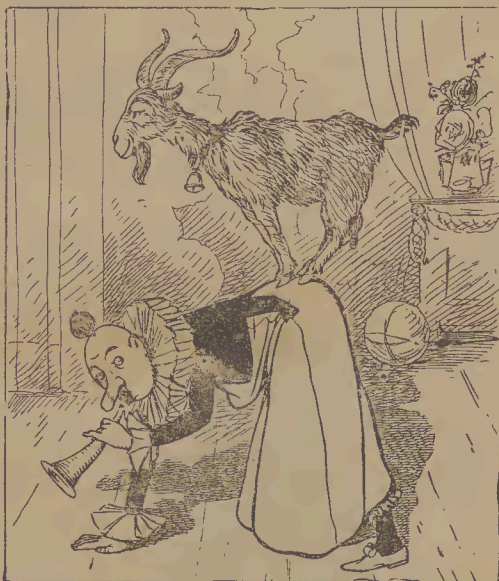
ԺԱՄԱՆՅԸ ԵՒ ՐՈՊԱՅՈՒՄ

Արտաքոյ կարգի այս տարւայ վերջին ներկայացում
Տիեզերահռչակ անասնասունն ծաղրածու Mister Fips-ի ու իր
ձեռնասուններին:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

I

(Միսոր Ֆիպսը զուռնան երեք անգամ նախ փչում
է և ապա այժը սկսում է երգել):

Ա Յ Ծ Ի Ե Ր Գ Ը *)

Մըկը՛կ, մըկը՛կ, կը մըկըկամ,
Ալպեան սարից ներքեւ կը գամ,
Հօտին խելքից ես կը հանեմ,
Սարի լանջից ձոր կը տանեմ:

Առաջնորդ եմ, ոչխարի շէֆ,
Յատկոտում եմ, ու անում քէֆ,

*) Երգերը վերածեց ոտանաւորի պ. Յար. Թումանեան:

Մըկըկան եմ՝ ես պատանեմ,
Mister Fips-ը ինձ պատանեմ:

Տապակած միսը շատ համեղ է,
Մրսած մարդուն նարպա դեղ է,
Իմ ժազերի մահուլը տաք
Տալիս է լա թեթեւ մուշակ:

Մըկը՛կ, մըկը՛կ, կը մըկըկամ,
Ալպեան սարից ներքեւ կը գամ,
Չիգ մ'իբուքըս կը տըմբացնեմ,
Չեզ իմ երգով կը խնդացնեմ:

II

ԱՔԱՂԱՂՆԵՐԻ ՔԱՌԵԱԿԸ

Աքլարներս դեռ չենք թառել,
Բայց կանչում ենք կուկուրիկու,
Գիշերը դեռ կէս չի դառել,
Բայց կանչում ենք կուկուրիկո՛ւ:

Դեռ չենք թառել—
Կուկուրիկո՛ւ,
Կէս չի դառել—
Կուկուրիկո՛ւ...

ՃԱՌԱՆՈՍ ԼԱՌԻ ԱՔԼԱՐԸ

Միտար Ֆիպսը, մեր բարեկամն ու ուսուցիչը, Այծի արևը վկայ, պատուական մարդ է: Նա մեզ չի մորթում, թեփռում, խաշում, խորովում, եփում, տապակում, ապա բազմեցնում ձիւնի պէս ճերմակ սփռոցով ծածկած սեղանի վրայ և անկշտում հրաւիրեալներին անյատակ փորը միանգամից զլորում:

ԱՔԱՂԱՂՆԵՐԻ ՔԱՌԵԱԿԸ

Mister Fips-ն է մեր բարեկամ,

Ա՛-ա՛-ա՛-ա՛մ:

Ուսուցիչն է մեր բարեխնամ,

Ա՛-ա՛-ա՛-ա՛մ,

Մեզ չի մորթում, չի խորովում;

Ո՛ւ-ո՛ւ-ո՛ւ-ո՛ւմ:

III

ԵԱՆԿԻ ՊԱՐՈՆ ԲՐԱԶԻԼ

Է՛հէ... պարոն ուսանող!...

Աստուած սիրէք, մէկ սրան նայեցէք, այս մէյմուններին ագնեազարմ տոհմի շառաւիղին: Ծնողներն ուղարկել են այստեղ համալսարան, որ ուսում առնի, Դարւի-նի վարդապետութեան կենդանի ապացոյց լինի, այսինքն, որ դուք էլ, գերամեծարապատիւ հանգիստականներ, նոյնպէս մէյմունների զարմ ու շառաւիղն էք, իսկ սա, մեր այս պարոն Բրազիլը, կատարեալ գերմանացի է իրան երեւակայում...

Աստուծ սիրէք, մի նայեցէք է, մի լաւ նայեցէք, —
կատարեալ գերմանական ուսանող: Մի ձեռին չիբուխը,
միւսում թուրը:

Հը՛, պարոն ուսանող, դեռ չէք մենամարտել, դեռ
ճակատդ, թէ թուշդ չէ՞ն ընդգծւել և դրօշմւել պատասխի-
րութեանդ (!?) արգասիքներով:

Բաւական է: Վեր կաց, դէն շարտիր չիբուխդ ու
թուրդ: Ապա մի բլբլբլացրու Կապիկն ու ակնոցները:

Հը՛, կարելի է, նւագել ես կամենում, կամ թէ այն-
քուլանդ գնամ բերեմ, մի փոքր թռչէս:

Ձեռ կամենում: Ամօթ, ամօթ... Գոնէ մի վայրս նը-
ւագիր, աքաղաղներս պարեն:

IV

Արժանապատիւ, թէ պատւաանարժան հանդիսականներ, ձեր աղմկալից և որոտընդոտ ծափահարութիւնները, այս դափնեայ պսակը, որով իմ պատւական բարեկամ, բեղմնաւոր խոզին պսակեցիք, այդ հոյակապ աւտոմօբիլը, որի ղեկավարութիւնը, մեր պարոն Բրազիլն արդէն ստանձնել է և նազանի, քաջամարտիկ հոռմայեցի քրնքոյշ սագերն էլ ներսը բազմեցրել, աքաղաղների ծուղրուղուղուն ու կուկրուկուն, Այծի ներդաշնակ մըկըկոցը, սարթ Մօպսի հաջոցն ու Միլօրդի, իր ցեղին յատուկ պաղարին, նւաստիս, ձեր խոնարհ ծառայ միստր Fips-իս ընկերակից լինելն — ավաշկարայ ապացոյց ե՛ս, որ մենք բոլորս էլ մի ներդաշնակ, թէ անտաշտակ, մի անտաշ հա-

սարակութիւն ենք, ուր խնդալու տեղը լաց ենք լինում և ծիծաղելու փոխարէն արտասուում:

Իմ խոնարհ յարգանքներովս յայտարարում իմ այս տարւայ մեր ներկայացումները վերջացած:

Առաջիկայ տարւայ համար տոմսակ վեցնողները թող բարեհաճեն աճապարել, եթէ չեն կամենում զրկւել մեր հանդիսաւոր արտաքոյ կարգի նոր տարւայ փայլուն ներկայացումից:

Միկուլի

Համգաշխման, ուսուց. Ալ. Զ. Մենք շատ որոշ յայտարարել ենք, որ Աղբիւրը դպրոց. աշակերտի կամ աշակերտունու հասցէով 1 ր. է տարեկան բաժանորդագինը, առանց Աղբիւրի-Ակունքի եւ պրէմիաների, նոյն Աղբիւրը դպրոցների գրադարանների և մեծահասակների համար 3 ր.:

Սակայն դուք ուղարկել էք 1 ր. և կամենում էք, որ ուղարկւի III եւ IV բաժանմ. աշակերտներին եւ աշակերտունիներին, կամ հէնց ուսումնարանի հասցէով, նւէր ձեր փոքրահաս դասեր կողմից, վճարելով 1. ր.:

Այդպէս անկարելի է. մի աշակերտ միայն ինքն իրաւունք ունի ստանալ Աղբիւր, ինքը կարգալ և մաքուր պահել իր գրադարանում: Որքան աշակերտ և աշակերտունի ունի ձեր դպրոցը, նոյնքան էլ բաժանորդ պէտք է տայ Աղբիւրին: Եւ նրանցից շատերի ընտանիքն էլ պէտք է ստանան Աղբիւր - Տարագ որպէսզի բոլոր յաւելւածներն ու պրէմիաներն էլ ունենան: Իսկ ձեր ուսումնարանը 10 ր. բաժանորդագին պէտք է վճարի, եթէ կամենում է յաւելւածներով և պրէմիաներով զարդարել դպրոցի դահլիճը, դասարանները և գրադարանը:

Մերժ. Արշ. Տ.-Ոսկ. Հարկ չըկայ, որ ծնողները դիմեն ուսուցիչներին և նրանց վաւերացրած նամակները ներկայացնեն մեզ: Մենք անսահման վստահութիւն ունինք զէպի մեր դիմացիներ, և անսահման է մեր վիշաք, որ հայ ուսուցիչները չեն բացատրում իրանց աշակերտներին նրանց ծնողներին Աղբիւրի եւ Տարագի իմաստը, նպատակը, դերը ու իրանց ջանքերը խնայում են Աղբիւրն ու Տարագը հայ բոլոր ընտանիքներում տարածելու համար:

Ղըշի. «Շամշադինի մի խուլ անկիւնից՝ Ղըշի գիւղի անմխիթար դպրոցի սաներին և ընթերցասէր գրագէտ երիտասարդներին».— Մխիթարել ձեզ չենք կարող, որովհետեւ առաջիկայ 1910 թ. ձեր ոչ ոքի մենք մեր թերթերը էլ չենք ուղարկելու:

Եթէ այդ նամակը ստորագրուի անմխիթար դպրոցի 16 սաների եւ ընթերցասէր գրագէտ երիտասարդները շաբաթական գէթ մի օր տարւայ ընթացքում քաղցած մնայիք և ձեր հացի փոխն ուղարկէիք գրքի ու լրագրի, հաւատացէք, որ ոչ միայն անմխիթար չէիք լինիլ, այլ և չէիք լինիլ մուրացկան:

1910 թ. բաժանորդագրութիւնը

XXVIII

- Տարի -

ԱՂԲԻԻՐ ԵՒ ՏԱՐԱԶ

XXI

Տարի

== ԳՆԱԿԵՐԱԶՄԻ ՀԱՆԴԷՄՆԵՐԻ ==

Որովհետեւ **ԱՂԲԻԻՐ-ՏԱՐԱԶ** պատկերազարդ հանդէսների տարածման համար խմբագրութիւնը ոչ մի ջանք **2** է գործադրում, պրօպագանդ չէ անում, ոյժերը բացառապէս նւիրած լինելով թերթերի բազմաթիւ փանդակ, ճոխ և հմաստալից հրատարակելուն, ուստի այսու հրաւիրում է հաւելթեան բոլոր խաւերում գործողներին սթափել իրանց սփիւռոյթին սառնարտութիւնից և տարածել ազդի մէջ ճշմարիտ դաստիարակութեան, զիտութեան ու արեւստին նւիրած **ԱՂԲԻԻՐ** մանկավարժական պատկերազարդ ամսագիրը մանուկների եւ պատանիների համար, որ թեակոխում է իր **28 ՏԱՐԻՆ և ՏԱՐԱԶ** զեղարդիտական, զրական, հատարական, քննադատական, բողոքագիտական պատկերազարդ հանդէսը, որի **20** տարին լրացնելուն և **21**-րդ տարեշրջանը մոնելու առիթով, առաջիկայ **1910** թւականին դպրոցական աշակերտ ունեցող բնասնիքների համար **ԱՂԲԻԻՐ-ՏԱՐԱԶ**ի տարեկան բաժանորդագինը **10** բուբուլց իջեցնում ենք **5** ր. (հինգ ր.)

ԳՐԻՄԻԱՆԵՐԸ ԵՆ

1) ՎԵՀՓՈՒ ՄԵՏԹԷՈՍ Բ. Կաթողիկոսի բազմազոյն, 2) Կ. Սահակի, 3) Կ. Մեսրոպի, 4) Միքայէլ Նալբանդեանի մեծագիր պատկերները, որ բաժանորդն ստանում է նոր տարւայ **ՏԱՐԱԶ**ի Ու-ի հետ:

1. **ԱՂԲԻԻՐ** դպրոցական աշակերտուհիների և աշակերտների համար տարեկան **ՄԷԿ ԲՈՒՖԼԻ** (**1** ր.):

2. **ԱՂԲԻԻՐ** և **ԱՂԲԻԻՐԻ ԱԿՈՒՆՔ** և. ՍԱՀԱԿԻ, և. ՄԵՍՐՈՊԻ և ՄԻՔԱՅԷԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԻ մեծագիր **3** պատկերներով տարեկան **ԵՐԿՈՒ ԲՈՒՖԼԻ** (**2** ր.):

3. **ԱՂԲԻԻՐ** դպրոցների, գրադարանների, հաստատութիւնների և հասակաւոր բաժանորդների համար **3** ր. (Արտասահման **5** ր.):

4. **ԱՂԲԻԻՐ** և **ՏԱՐԱԶ**, Աղբիւրի Ակունք դպրոցական աշակերտի հասցեով, բնասնիքների համար բոլոր պրէմիաներով տարեկան **10** բուբուլ փոխարէն **5** ր.

5. **ԱՂԲԻԻՐ-ՏԱՐԱԶ**, Աղբիւրի Ակունք, Յաւելածներ եւ պրէմիաներ դպրոցների, հաստատութիւնների, գրադարանների և հասակաւոր բաժանորդների համար՝ տարեկան **10** ր. Արտասահման **18** ր. կամ **50** ֆռ.

Հասցէն **ТИФЛИС, Редакция „АГБЮР-ТАРАЗ“.**

TIFLIS. (Caucasus) Rédaction „AGBÜR-TARAZ“.